

SVEA HOVRÄTT
Mark- och miljööverdomstolen
060104

DOM
2013-06-05
Stockholm

Mål nr
M 6229-12

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Nacka tingsrätts, mark- och miljödomstolen, dom 2012-06-27 i mål nr M 5228-07, se bilaga A

KLAGANDE

1. Kammarkollegiet
Box 2218
103 15 Stockholm

2. Länsstyrelsen Uppsala län
751 86 Uppsala

3. Naturvårdsverket
106 48 Stockholm

4. Havs- och vattenmyndigheten
Box 11930
404 39 Göteborg

5. Svenska Naturskyddsföreningen, 802002-4280
Box 4625
116 91 Stockholm

Ombud: G H B

6. Älvräddarnas Samorganisation
Kläppvägen 2 B
880 30 Näsåker

MOTPART

Fortum Dalälvens Kraft AB, 556007-3768
115 77 STOCKHOLM

Ombud: Advokaten L V

SAKEN

Ansökan om tillstånd att uppföra en ny kraftstation i anslutning till Untra kraftverk

Dok.Id 1074841

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 2290 103 17 Stockholm	Birger Jarls Torg 16	08-561 670 00 08-561 675 50	08-561 675 59	måndag – fredag 09:00-15:00
		E-post: svea.avd6@dom.se www.svea.se		

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSLUT

1. Mark- och miljööverdomstolen upphäver mark- och miljödomstolens dom utom såvitt avser besluten om prövningsavgift och rättegångskostnader samt avslår Fortum Dalälvens Kraft AB:s ansökan.

2. Fortum Dalälvens Kraft AB ska ersätta Kammarkollegiet, Länsstyrelsen i Uppsala län och Havs- och vattenmyndigheten för rättegångskostnader i Mark- och miljööverdomstolen enligt följande

a) Kammarkollegiet med 51 260 kr,

b) Länsstyrelsen i Uppsala län med 134 960 kr och

c) Havs- och vattenmyndigheten med 92 700 kr

jämte ränta på beloppen enligt 6 § räntelagen från denna dag tills betalning sker.

YRKANDEN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Kammarkollegiet har yrkat att Mark- och miljööverdomstolen ska avslå alternativt avvisa Fortum Dalälvens Kraft AB:s (bolaget) ansökan.

Länsstyrelsen i Uppsala län har yrkat att Mark- och miljööverdomstolen ska upphäva mark- och miljödomstolens dom och avslå och i andra hand avvisa bolagets ansökan. Länsstyrelsen har i sista hand yrkat att Mark- och miljööverdomstolen ändrar underinstansens dom enligt följande.

- Tidigare tillståndsgivna drivvattenföring genom Untra kraftverk fastställs till maximalt 250 m³/s, eller den drivvattenföring som Mark- och miljööverdomstolen i stället bedömer vara rättskraftigt avgjord genom tidigare domar och beslut. Total drivvattenföring genom det nya och det gamla kraftverket tillsammans ska begränsas enligt ovanstående.
- Hela verksamheten vid Untra kraftverk, inklusive samtliga ansökta byggnadsåtgärder ska prövas enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken.
- Bolagets ansökan ska prövas mot miljö kvalitetsnormerna för vatten samt mot miljöbalkens allmänna hänsynsregler. Om tillstånd medges vid en sådan prövning ska detta förenas med villkor som möjliggör att miljö kvalitetsnormerna för vatten kan uppnås inom utsatt tid och att vattenförekomstens status inte försämras.
- Förstärkningsarbetena av norra och södra vallen ska förenas med villkor om minimitappning i flottningskanalen och Tammån på grund av minskat läckage genom dammen. Denna minimitappning ska gälla utöver de flöden som krävs för försörjning av fiskvägar eller omlöp m.m.
- Den ersättningsfria delen ska bestämmas till en femtedel av produktionsvärdet av den vattenkraft som enligt meddelat tillstånd kan tas ut vid kraftverket.

Naturvårdsverket har yrkat att Mark- och miljööverdomstolen ska avslå alternativt avvisa bolagets ansökan.

Havs- och vattenmyndigheten har yrkat att mark- och miljödomstolens dom ska upphävas och att ansökan ska avvisas på grund av bristande underlag och i andra hand avslås. Om Mark- och miljööverdomstolen inte upphäver tingsrättens dom har myndigheten yrkat att försiktighetsmått fastställs.

Svenska Naturskyddsföreningen har yrkat att mark- och miljödomstolens dom ska upphävas och att bolagets ansökan ska avslås och i andra hand avvisas.

Älvräddarnas samorganisation har yrkat att mark- och miljödomstolens dom ska upphävas och att bolagets ansökan ska avvisas och i andra hand avslås.

Bolaget har bestritt klagandenas ändringsyrkanden och yrkat att mark- och miljödomstolens dom ska fastställas med undantag för att åtgärder till skydd för fiske får den utformning som bolaget har föreslagit, se nedan.

Kammarkollegiet, Länsstyrelsen i Uppsala län och Havs-och vattenmyndigheten har yrkat ersättning för rättegångskostnader i Mark- och miljööverdomstolen.

UTREDNINGEN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Parterna har utvecklat sin talan i allt väsentligt med det innehåll som framgår av mark- och miljödomstolens dom, dock med följande tillägg och ändringar.

Bolaget

Bolaget har här gjort gällande att villkor 2 bör ersättas med bolagets förslag till villkor som innebär bl.a. inrättande av en beteendeavledare och en fiskväg längs den nedlagda flottningskanalen samt vattentappning i fiskvägen. Det föreskrivna fingallret vid G6 är inte att anse som BAT. Fingallret blir ca 1000 m² och kommer att behöva tas bort under vintern. De föreslagna åtgärderna bör genomföras i samråd med Havs- och vattenmyndigheten.

Bolaget har även föreslagit ett nytt villkor om att den sammanlagda samtidigt utnyttjade drivvattenföringen i Untra kraftverk får uppgå till högst 420 m³/s.

Bolaget har vidare presenterat förslag på skydds- och kompensationsåtgärder enligt följande.

- Det vattenläckage som tätas genom säkerhetshöjande åtgärder av Södra vallen ska kompenseras med att motsvarande vattenvolym tappas i Tammforsdammen. Härigenom sker ingen ökad torrläggning av naturmiljön. Vidare ges förutsättningar för utvandring av blankål.
- Vad avser den Norra vallen godtar bolaget länsstyrelsens förslag om att uteblivet läckagevatten ska tillföras flottningskanalen. Flottningskanalen ska vidare anpassas så den kan utgöra en fiskväg, möjligen utformad som ett omlöp, längs intagskanalens och kraftverkets vänstra sida.

Länsstyrelsen i Uppsala län

Länsstyrelsen har ansett att inte endast åtgärder för ål är motiverade och att en ljusramp inte kan ersätta föreskrivet lutande fingaller. Den föreslagna fiskvägens utformning är inte tillräckligt utredd för att kunna säkerställa en ändamålsenlig funktion.

Havs- och vattenmyndigheten

Villkoret om fingaller bör finnas kvar. Det fungerar bra för många fiskarter. En beteendeavledare i form av ljusramp fungerar bara på ålen. Fingaller är egentligen inte tillräckligt. Med bolagets förslag kommer det att finnas två intag och två utlopp med varierande och oklara driftförhållanden, vilket försvårar fiskvandringen eftersom fisken kommer att söka sig till den kraftigaste strömningen. Även bottenförhållandena påverkar fiskvandringen. Vandringshinder kommer att försvåra att miljö kvalitetsnormerna uppfylls. Det bör även ställas krav på skadeförebyggande åtgärder enligt myndighetens förslag.

Älvräddarna

Ansökan gäller ett tillkommande kraftverk med en ökad energiproduktion om 36 GWh. Det är den ökade energiutvinningen som ska bedömas ur samhällsekonomiskt perspektiv, inte den totala. En korrekt uträkning med enbart den sökta verksamhetens

energiutvinning ger 74 öre per kWh och inte 9 öre som bolaget angivit. Den ansökta verksamheten är därför inte tillåten enligt 11 kap. 6 § miljöbalken.

Naturskyddsföreningen

Oavsett om den tillåtna vattenföringen är 250 m³/s eller 420 m³/s innebär ansökan en förändring av drivvattenföringen eftersom det hävdats i tidigare mål som prövats att den faktiska drivvattenföringen ligger omkring 370 m³/s.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län och Tierps kommun har yttrat sig.

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSKÄL

Regeringens prövning

Mark- och miljödomstolen överlämnade frågan om tillåtligheten under byggnadstiden till regeringens prövning enligt 7 kap. 29 § miljöbalken. Regeringen fann vid en samlad bedömning att det saknades förutsättningar för att ge tillåtelse enligt 7 kap. 29 § miljöbalken till att tillstånd lämnas.

Klagandenas inställning är att regeringens beslut innebär att domstolen är förhindrad att ge tillstånd.

En användning av mark och vatten som kan påverka ett naturområde som har förtecknats enligt 7 kap. 27 § första stycket 1 eller 2 miljöbalken och som omfattar verksamheter eller åtgärder som kräver tillstånd enligt 7 kap. 28 a § får enligt 4 kap. 8 § miljöbalken komma till stånd endast om sådant tillstånd har lämnats. I 7 kap. 28 b § uppställs de krav som ska vara uppfyllda för att domstolen ska kunna meddela tillstånd. Även om de kraven inte är uppfyllda kan dock tillstånd lämnas om regeringen har gett tillåtelse enligt 7 kap. 29 §. Förutsättningarna för att regeringen ska anse åtgärderna tillåtna är enligt 29 § att det saknas alternativa lösningar, att verksamheten eller åtgärden måste genomföras av tvingande orsaker som har ett väsentligt allmänintresse och att de åtgärder vidtas som behövs för att kompensera för förlorade miljövärden så att syftet med det berörda området ändå kan tillgodoses.

Regeringen har således prövat om det finns förutsättningarna för domstolen att ge ett tillstånd enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken även om villkoren i 7 kap. 28 b § inte är uppfyllda. Regeringens beslut innebär enligt Mark- och miljööverdomstolens mening enbart det att - oavsett om byggnadsåtgärderna delas upp i olika tidsperioder eller inte - de i 7 kap. 29 § uppställda kriterierna inte föreligger. Tillstånd till byggnadsåtgärder enligt 7 kap. 28 a § får därför inte lämnas med mindre än att kraven i 7 kap. 28 b § är uppfyllda. Regeringens beslut medför således inte att ansökan ska avslås utan prövning av hur åtgärderna påverkar de skyddade områdena. Den prövningen kommer Mark- och miljööverdomstolen att göra först om 4 kap. 6 § miljöbalken inte lägger hinder i vägen för byggnationen av ett nytt kraftverk.

Förbudet mot vattenkraftsutbyggnad i 4 kap. 6 § miljöbalken.

Utgångspunkten för Mark- och miljööverdomstolens prövning i denna del är om redan byggnadsåtgärderna kan medföra mer än en obetydlig miljöpåverkan.

Bolaget har genom den överklagade domen fått tillstånd till att uppföra en ny kraftstation med en ny turbin, G6, som delvis ska ersätta kraftproduktionen i det befintliga kraftverket. Den totala vattenavledningen ska enligt bolaget inte förändras. Intagskanalen och den befintliga utloppskanalen ska fördjupas och en ny utloppskanal från det nya kraftverket ska tillkomma. Av handlingarna i målet (ritning 2-003 i underrättens aktbilaga 76) framgår att den nya intagskanalen inklusive fördjupningen av den befintliga intagskanalen har en sträcka på ca 280 m. Den nya utloppskanalen, som kommer att mynna i den befintliga strax uppströms Tammån, får en sträcka på ca 400 m och fördjupningen av den befintliga utloppskanalen kommer att ske på en sträcka av ca 300 m. Därutöver ska spärrdammen rivs ut, vallarna förstärkas till intagskanalen och tre fångdammar anläggs dels uppströms spärrdammen, dels vid den nya inloppskanalen och dels nedströms den befintliga kraftstationen. Eventuellt ska en fjärde fångdamm byggas vid Tammåns mynning.

Byggnadsåtgärderna i intags- och utloppskanalerna kommer att utföras i två etapper. Den första etappen sker det första året under mars och april. Om naturvårdsintressena gynnas kan arbetet fortsätta in i maj och juni alternativt under den andra etappen. Den andra etappen sker år tre med ev. förlängning under maj och juni, om det inte kunnat

ske det första året. Under denna tid tappas inget vatten genom kraftverket utan släpps till Båtforsområdet. Schaktmassorna, bestående av jord och berg, beräknas uppgå till 450 000 m³. Någon effektutbyggnad ska inte ske, däremot kommer en effektivisering av verksamheten att uppnås genom att fallhöjdsförluster och driftstopp minskas.

Älvsträckan i Dalälven från Gysinge till utloppet i Gävlebukten undantogs år 1993 från vattenkraftsutbyggnad genom en ändring i naturresurslagens 3 kap. 6 §. Nu återfinns bestämmelsen i 4 kap. 6 § andra stycket miljöbalken. Som skäl för att skydda älvsträckan anfördes att älvens natur helt präglats av översvämningar, vilket medfört att stränderna domineras av översvämningsskärr och älvängar som är helt beroende av upprepade översvämningar för att inte växa igen. Områdets mycket speciella karaktär och höga bevarandevärden med avseende på såväl naturvård som friluftsliv talade enligt departementschefen för en utökning av skyddet (prop. 1992/93:80 s. 20).

I paragrafens tredje stycke görs undantag från utbyggnadsförbudet för sådan vattenverksamhet som förorsakar endast obetydlig miljöpåverkan. Syftet har alltså inte varit att införa ett absolut förbud mot vattenverksamhet i de älvar och älvsträckor som skyddas i 4 kap. 6 § miljöbalken. I prop. 1985/86:3 s. 110 uttalas att ersättningsbyggnader, ombyggnader och effektiviseringar bör kunna tillåtas om de har endast obetydlig miljöpåverkan, dvs. om åtgärderna endast i ringa utsträckning påverkar de bevarandevärden som utgjort motiv för att älven eller älvsträckan ska undantas från vattenkraftsutbyggnad. Det ska enligt propositionen (s. 186) vara fråga om smärre åtgärder som hänför sig till en redan företagen utbyggnad och under förutsättning att inverkan på naturmiljön inte ökar i nämnvärd mån.

Av den promemoria som föregick införandet av skyddet för Nedre Dalälven framgår följande. Båtforsområdet har ansetts höra till det mest skyddsvärda som mellansvensk natur kan uppvisa. Skyddsvärda stammar av lax, laxöring och harr har lek- och uppväxtområden i älven. Även tillgången på andra fiskar är god. Även i övrigt har nedre Dalälven betydande värden för rekreation och turism.

Bestämmelsen i 4 kap. 6 § miljöbalken aktualiseras vid tillståndsprovning enligt 9 och 11 kap. miljöbalken samt vid provning av anmälningspliktiga verksamheter som inte är

av tillfällig art om verksamheten innebär en ändrad användning av mark- och vattenområden. Detta framgår av 2 kap. 6 § andra stycket miljöbalken. Genom att bolagets ansökan avser uppförande av en ny kraftstation med ny intags- och utloppskanal innebär åtgärderna ändrad användning av mark- och vattenområden. Förbudet mot vattenkraftsutbyggnad i 4 kap. 6 § är enligt Mark- och miljööverdomstolens bedömning tillämpligt.

Regeringsrätten har i RÅ 2004 ref. 14 ansett att ordvalet ”endast obetydlig miljöpåverkan” ska tolkas så att det inte kan bortses från vare sig annan miljöpåverkan än sådan som uttryckligen nämnts i förarbetena när älvsträckan skyddades eller sådana effekter på miljön som inte kan antas bli bestående. Mark- och miljööverdomstolen delar den uppfattningen. Bedömningen måste därför vara mycket restriktiv.

Den nya kraftverksbyggnaden och dess utloppskanal kommer att skära av området vid den befintliga kraftverksbyggnaden så att den kommer att ligga på en ö. Över den nya utloppskanalen ska därför en bro byggas och området på andra sidan utloppskanalerna göras tillgängligt för allmänheten genom en övergång vid den gamla kraftverksbyggnaden. Ett antal ekar kommer att tas bort och en äldre mässbyggnad måste flyttas. Anläggande och borttagande av fångdammar och andra åtgärder i intags- och utloppskanalerna kommer att ge upphov till grumling, som kan vara till skada för fiskbeståndet och det biologiska livet i övrigt i Untrafjärden och nedströms den befintliga utloppskanalen. Även sprängningar kommer att medföra miljöpåverkan nedströms kraftverket. Fördjupningen av kanalerna kommer att förändra den nuvarande livsmiljön för bottenfauna och fiskbeståndet. Även om anläggningsåtgärderna inte kan antas komma att förorsaka störningar på längre sikt kommer det nya kraftverket med ny intags- och utloppskanal att varaktigt förändra natur- och kulturmiljön betydligt i kraftverksområdet.

Vid en sammantagen bedömning av verkningarna av de byggnadsåtgärder som ska utföras anser Mark- och miljööverdomstolen att åtgärderna kommer att medföra mer än obetydlig miljöpåverkan. Förbudet i 4 kap. 6 § miljöbalken mot vattenkraftsutbyggnad i nedre Dalälven lägger därför hinder i vägen för att tillåta den ansökta verksamheten.

Det saknas vid denna bedömning anledning för Mark- och miljööverdomstolen att pröva kvarstående frågor som har betydelse för tillståndsprövningen. Mark- och miljödomstolens dom ska redan genom förbudet för vattenkraftsutbyggnad i aktuell älvsträcka upphävas, utom såvitt avser prövningsavgift och rättegångskostnader, och ansökan avslås.

Bolaget ska vid denna utgång ersätta Kammarkollegiet, Länsstyrelsen i Uppsala län och Havs- och vattenmyndigheten för rättegångskostnader i Mark- och miljööverdomstolen.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga B

Överklagande senast 2013-07-03

I avgörandet har deltagit hovrättsrådet Liselotte Rågmark, tf. hovrättsassessorn Ulrika Stenström, f.d. hovrättsrådet Rose Thorsén, referent, och f.d. miljörådet Sven Bengtsson

NACKA TINGSRÄTT
Mark- och miljödomstolen

DOM
2012-06-27
meddelad i
Nacka Strand

Mål nr M 5228-07

SÖKANDE

Fortum Dalälvens Kraft AB, 556007-3768
115 77 STOCKHOLM

Ombud: Advokat L V

SAKEN

Ansökan om tillstånd att uppföra en ny kraftstation i anslutning till Untra kraftverk

Avrinningsområde: 53 N: 6702437 E: 628450 AnläggningsID 1553

DOMSLUT

Tillstånd

1. Mark- och miljödomstolen lämnar Fortum Dalälvens Kraft AB (Bolaget) tillstånd enligt miljöbalken till att på högra stranden om befintligt Untra kraftverk, dvs. på södra sidan av älven, uppföra en ny kraftstation.
2. Genom den nya kraftstationen, istället för befintlig anläggning, får avledas den vattenmängd som dess turbin förmår sluka, nominellt högst 340 m³/s.
3. Mark- och miljödomstolen lämnar tillstånd till att riva ut befintlig spärrdamm i intagskanalen.
4. Mark- och miljödomstolen lämnar tillstånd till att fördjupa intagskanalen och befintlig utloppskanal.
5. Mark- och miljödomstolen lämnar tillstånd till att förstärka vallarna till intagskanalen.

Dok.Id 274501

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 1104 131 26 Nacka Strand	Augustendalsvägen 20	08-561 656 00 E-post: mmd.nacka@dom.se www.nackatingsratt.domstol.se	08-561 657 99	måndag – fredag 08:30-16:00

6. Mark- och miljödomstolen lämnar tillstånd till att anlägga fångdammar och vidta andra tillfälliga åtgärder under byggnadstiden.
7. Strömfallsfastighet för det nya kraftverket ska vara Tierp Untraverket 26:1.

Slutliga villkor

1. Verksamheten ska huvudsakligen bedrivas i överensstämmelse med vad som angetts i ansökan och vad sökanden i övrigt åtagit sig i målet, om ej framgår annat av nedanstående villkor.
2. Bolaget ska i samråd med Havs- och vattenmyndigheten installera ett fingaller med 30 procents lutning från horisontalplanet framför den nya turbinen.
3. Arbetena med etapp 2, d.v.s. den tid om cirka fyra månader, då byggnadsarbeten ska ske i intagskanalen och utloppskanalen till befintliga Untra kraftverk och då vatten inte tappas på normalt sätt genom Untra kraftverk, ska delas upp i två etapper, 2 A och 2 B, under två olika år under månaderna februari/mars-april. Om det skulle vara fördelaktigt ur naturvårdssynpunkt får tillsynsmyndigheten medge att arbetena får fortsätta även i maj och juni månader. Innan arbetena påbörjas i de olika etapperna ska samråd ske med tillsynsmyndigheten.
4. Bolaget ska upprätta ett kontrollprogram för arbetenas utförande och den framtida driften av anläggningen i samråd med tillsynsmyndigheten.

Delegation

Mark- och miljödomstolen överlåter i enlighet med 22 kap 25 § tredje stycket miljöbalken åt tillsynsmyndigheten att fastställa villkor för tappning av den vattenmängd som uppkommer till följd av minskad iskravning.

Arbetstid

De arbeten som medgetts i denna dom ska vara utförda senast tio (10) år efter det att denna dom vunnit laga kraft. Tillståndet förfaller om inte sökanden iakttar bestämmelserna om arbetstid. Arbetstiden kan dock förlängas i enlighet med bestämmelserna i 24 kap. 2 § andra stycket miljöbalken.

Oförutsedd skada

Om den vattenverksamhet som avses med tillståndet medför skada, som mark- och miljödomstolen inte förutsett, får den skadelidande framställa anspråk på ersättning. Sådant anspråk ska för att tas upp till prövning framställas till mark- och miljödomstolen inom tio (10) år från arbetstidens utgång.

Miljökonsekvensbeskrivning

Mark- och miljödomstolen godkänner miljökonsekvensbeskrivningen.

Prövningsavgift

Mark- och miljödomstolen fastställer prövningsavgiften slutligt till fyrahundratusen (400 000) kr.

Bygdeavgift

Den bygdeavgift som Fortum Dalälvens Kraft AB ska betala per år fastställs till 0,7 basbelopp som har bestämts enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring.

Rättegångskostnader

1. Bolaget ska ersätta B E för dennes rättegångskostnader med tretusen (3 000) kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den dag till dess betalning sker.
2. Bolaget ska ersätta Länsstyrelsen i Gävleborgs län för dess rättegångskostnader med elvatusentvåhundra (11 200) kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen till dess betalning sker.

3. Bolaget ska ersätta Länsstyrelsen i Uppsala län för dess rättegångskostnader med tvåhundra-trettio-åttatusensexhundra (238 600) kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen till dess betalning sker.

4. Bolaget ska ersätta Kammarkollegiet för dess rättegångskostnader med etthundra-nittio-entusensjuhundra-fem (191 705), varav 186 200 kr utgör arvode och 5 505 kr utlägg, jämte ränta enligt 6 § räntelagen till dess betalning sker.

Underrättelse

Sökanden ska så snart tillståndet tagits i anspråk underrätta tillsynsmyndigheten härom.

BAKGRUND

Untra kraftverk i nedre Dalälven byggdes åren 1911-1918. Anläggningen består av ett antal dammar över Dalälvens många älvfåror, ett långt tilllopp genom Untrafjärden, en intagskanal, en kraftstation och en utloppskanal. Kraftstationen var från början utrustad med fyra francisaggregat (G1-G4) vardera med vattenföringen 80 m³/s. År 1936 installerades ytterligare ett francisaggregat (G5) för maximal vattenföring av 100 m³/s. År 1992 utfördes ett minikraftverk i anslutning till Storgysingedammen som kan nyttja delar av den minimitappning som släpps nertill Båtforsens naturreservat. Untra kraftverk ägs av Fortum Generation AB och ligger i Tierps kommun. Närmast uppströms liggande kraftverk (ca 7 km) är Söderfors kraftverk och närmast nedströms (ca 15 km) ligger Lanforsens kraftverk.

Fortum Dalälvens Kraft AB (Bolaget) inkom den 4 oktober 2007 till miljödomstolen med ansökan om att på vänster strand i anslutning till befintlig kraftstation få bygga en ny kraftstation (G6) för en utbyggnadsvattenföring av 340 m³/s. Drivvattenföringen i G6 tillsammans med befintliga G4 och G5 skulle bli tillsammans 520 m³/s.

Mot bakgrund av de erinringar som framfördes av remissinstanserna mot den ingivna ansökan lämnade Bolaget in en reviderad ansökan, daterad den 28 augusti 2008, enligt vilken vattentappning och reglering skulle vara oförändrade mot nuvarande förhållanden samt yrkade att den nya kraftstationen istället skulle ligga på högra stranden.

Bolaget frånföll dock inte det ursprungliga yrkandet utan har begärt att prövningen av detta ska återupptas om det skulle visa sig att avgörande invändningar riktas mot det nya förslaget.

Kammarkollegiet och Svenska Naturskyddsföreningen yrkade i sina yttranden över den nya placeringen av G6 att det alternativet skulle avvisas då den ändrade placeringen bedömdes utgöra en ny lokalisering och att denna inte hade varit föremål för samrådsförfarande i enlighet med kraven i 6 kap. miljöbalken.

Länsstyrelsen i Uppsala län instämde i Kammarkollegiets och Svenska Naturskyddsföreningens uppfattning att processen vid framtagande av miljökonsekvensbeskrivningen (MKB:n) inte varit fullständig, eftersom samråd inte hållits beträffande det nya läget. Länsstyrelsen ifrågasatte också om det var fråga om ett nytt kraftverk eller en ersättningsinvestering av befintligt kraftverk utifrån bestämmelserna i 4 kap. 6 § miljöbalken.

Miljödomstolen ogillade i beslut den 20 maj 2009 yrkandena om avvisning. Beslutet överklagades av Entomologiska Föreningen i Uppland, vars talan avvisades av Miljööverdomstolen, och av Kammarkollegiet, som inte beviljades prövningstillstånd av Miljööverdomstolen. Kammarkollegiet överklagade vidare till Högsta domstolen som i beslut den 19 april 2010 inte beviljade prövningstillstånd.

Den 12 maj 2010 beslutade Länsstyrelsen i Uppsala län med hänvisning till tidigare domar och beslut att förbjuda sökanden att avleda mer än 250 m³ vatten per sekund genom den befintliga anläggningen. Detta tillsynsbeslut överklagades av bolaget till miljödomstolen, som biföll överklagandet och upphävde tillsynsmyndighetens beslut. Tillsynsmyndigheten överklagade miljödomstolens beslut till Miljööverdomstolen som dock inte meddelade prövningstillstånd. Mot bakgrund av Länsstyrelsens i Uppsala län tillsynsbeslut framförde, förutom Länsstyrelsen självt, även Kammarkollegiet och Svenska Naturskyddsföreningen, yrkanden om att ansökningsmålet i första hand skulle avvisas och i andra hand vilandeförklaras i avvaktan på att frågan om vilken vattenavledning som ska gå genom kraftverket slutligt avgjorts. Naturvårdsverket framförde också yrkande om avvisning alternativt att ansökan skulle kompletteras med hänvisning till att miljö- och hälsoeffekterna av översvänningsmygg inte beaktats i miljökonsekvensbeskrivningen. Miljödomstolen ogillade den 16 augusti 2010 nyss nämnda instansers yrkanden om avvisning och vilandeförklaring.

YRKANDEN

Bolaget har anhållit att miljödomstolen lämnar sökanden tillstånd enligt miljöbalken att i huvudsaklig överensstämmelse med vad som framgår av denna ansökan med bilagor

- till höger om befintligt Untra kraftverk uppföra en ny kraftstation
- genom den nya kraftstationen, istället för befintlig anläggning, avleda den vattenmängd som dess turbin förmår sluka, nominellt högst 340 m³/s
- riva ut befintlig spärrdamm i intagskanalen
- fördjupa intagskanalen
- fördjupa befintlig utloppskanal
- förstärka vallarna till intagskanalen
- anlägga fångdammar och vidta andra tillfälliga åtgärder under byggnadstiden.

Sökanden har vidare hemställt att miljödomstolen

- bestämmer byggnadstiden till tio år
- bestämmer tiden för anmälan av oförutsedd skada till fem år
- godkänner miljökonsekvensbeskrivningen
- förordnar att tillståndet får tas i anspråk även om domen överklagas.

ANSÖKANTidigare beslut

Tillstånd till kraftverket har lämnats genom olika utlåtanden av Uppsala läns norra domsagas häradsrätt. Genom ett utlåtande den 26 juli 1904 år fick Söderfors Bruks AB tillstånd att vid Kvarnforsen i Tammsälven uppföra en kraftstation och tillgodogöra en vattenmängd av 120 m³/s. Genom ett utlåtande den 5 september 1904 lämnade häradsrätten bruksbolaget tillstånd att dels i Storgysingen och Tammsälven uppföra vattenverk och byggnader avsedda att för en kraftstation i Tammsforsen tillgodogöra en vattenmängd av 120 m³/s, dels dämna Untrafjärden till en höjd av 1,41 m under en i stenbryggan vid Söderfors bruks park anbragt fixpunkt. Genom ett utlåtande den 24 oktober 1904 fick bruksbolaget tillstånd att genom vattenbyggnader och dammar i Tamms- och Kvarnforsarna för samma ändamål ta ut en vattenmängd av sammanlagt 250 m³/s.

Senare samma år förvärvade Stockholms gas- och elektricitetsverk markområdena för de planerade anläggningarna, vattenrätten och den rätt att tillgodogöra vattenkraften i älven som grundades på häradsrättens utlåtanden.

Sedan Stockholms stad hade låtit utföra en ny utredning om utbyggnaden i älven och underställt häradsrätten detta förslag lämnade rätten genom ett utslag den 10 november 1909 staden tillstånd till ett alternativt utförande, innebärande att hela fallhöjden i Tammsälven skulle utnyttjas i en kraftstation. Efter överklagande av en motpart upphävde Svea hovrätt tillståndet, varefter Högsta domstolen efter överklagande av staden genom ett utslag den 3 oktober 1914 upphävde hovrättens dom och fastställde häradsrättens utlåtande.

Kungl Maj:t lämnade genom ett beslut den 8 september 1909 tillstånd att bygga i kungsådran i Dalälven. Tillståndet förenades med ett antal villkor för att tillgodose främst flottningens behov av vatten.

Genom ett utslag den 9 mars 1944 i mål D. 41/1942 lämnade Österbygdens vattendomstol Stockholms elektricitetsverk tillstånd enligt vattenlagen (1918:523) utan begränsning i tiden dels att vid vattenföringar under $1240 \text{ m}^3/\text{s}$ uppdämma vattnet vid Untrafjärden vid Sjöbo till höjden +100,75 m med rätt tillika att under del av dygnet överskrida denna dämmningsgräns med högst 25 cm mot att under samma dygn sänka vattenståndet så, att befintliga eller blivande kraftanläggningar ovanför Untra kraftverk inte lider men av att dämmningsgränsen överskrids, dels att fritt reglera vattenframläppningen vid Untra kraftverk med endast de begränsningar som följer av de nu nämnda dämmningsbestämmelserna och de bestämmelser som meddelats genom ett utslag av vattendomstolen den 4 januari 1939 angående dämningen vid Lanforsens kraftverk. För att möjliggöra dämningen lämnades elverket också tillstånd att höja Storgysingedammen och att anlägga en ny damm vid högvattenavloppet vid Klittyllerna. På sätt som elverket åtagit sig får regleringen inte leda till att vattenståndet i Kågbosjön varierar mer än 0,5 m under samma dygn annat än om detta skulle inträffa vid driftstörningar eller andra händelser som elverket inte har inflytande över (force majeure).

Enligt den nämnda domen om dämningen vid Lanforsens kraftverk får vattenståndet i Lanfjärden vid en pegel vid Klingsfors nedströms Untra kraftverk vid normala förhållanden inte variera med mer än 0,5 m under samma dygn.

Med stöd av domen sker dygnsreglering i Untrafjärden med tillämpning av de regleringsbestämmelser som således har meddelats. Nivån uppströms Untra kraftverk bestäms vid en pegel placerad vid Sjöbo. Nedre vattenytan för Untra kraftverk mäts vid Klingsfors.

Veckoreglering sker i Hedesundafjärden uppströms Söderfors kraftverk enligt därför meddelat tillstånd.

Vattendomstolen vid Stockholms tingsrätt har senare meddelat följande domar av intresse för denna ansökan.

- 1978-04-27, DVA 41 i mål VA 47/77. Tillstånd att anlägga en ny tilloppskanal mellan Stora Tilleroppsön och Övre Tilleroppsön
- 1986-05-29, DVA 41 i mål VA 135/73 och 136/73. Fastställande av förlikningsavtal mellan å ena sidan Kammarkollegiet och å andra sidan Stockholm Energi Produktion AB och Lanforsens Kraft AB innebärande bl.a upphävande av skyldigheten att hålla laxtrappor vid de båda kraftverken och skyldighet för dessa att i fiskeavgift för Untra och Lanforsens kraftverk betala 27,4 milj kr. Beloppen ersätter alla för kraftverken gällande förpliktelser att erlægga avgifter och utföra åtgärder för såväl gången tid som all framtid. Ersättningen omfattar även, såvitt gäller det allmänna fisket, en eventuell framtida utbyggnad av de båda kraftverken, för Untras del med ytterligare ett aggregat för ca 300 m³/s
- 1991-05-15, DVA 44 i mål VA 23/86 och VA 56/90. Dels bestämmande av ny minimitappning genom Storgysingedammen till minst 40 m³/s 1 maj – 30 juni, 20 m³/s 1 juli - 31 augusti och 10 m³/s 1 september - 30 april, dels tillstånd att omedelbart till höger om Storgysingedammen anlägga ett minikraftverk för en drivvattenföring av 20 m³/s.

Strömfallsfastighet

Som strömfallsfastighet för det nya kraftverket föreslås fastigheten Untraverket 26:1 i Tierps kommun.

Höjdsystem

Höjduppgifterna i utbyggnadsförslaget hänför sig till ett lokalt höjdsystem som gäller för Untra kraftverk enligt tidigare domar och vars 0-plan ligger 54,30 m lägre än det officiella höjdsystemet RH00. Flera fixpunkter finns vid kraftverket och dess omgivningar.

Hydrologiska förhållanden

Uppgifter om de hydrologiska förhållandena och dimensionerande flöden finns i Tekniska Beskrivningen. Enligt dessa är karakteristiska vattenföringar och dimensionerande flöden följande:

Högsta högvattenföring	1594 m ³ /s
Medelhögvattenföring	890 m ³ /s
Medelvattenföring	337 m ³ /s
Medellågvattenföring	107 m ³ /s
Lägsta lågvattenföring	15 m/s
Riskklass 1-flöde	3552 m ³ /s
Riskklass 2-flöde	1875 m ³ /s.

Planförhållanden

För kraftverket gäller varken detaljplan eller områdesbestämmelser. För kommunen finns en översiktsplan antagen den 12 februari 1991. Kommunen arbetar dock med framtagande av områdesbestämmelser.

Områdesskydd och artskydd

Omgivningen till Untra kraftverk är skyddat i flera olika avseenden.

Enligt översiktplanen utgör området riksintresse för friluftsliv enligt 3 kap. 6 § miljöbalken. Enligt 4 kap. 2 § miljöbalken ska turismens och friluftslivets intressen särskilt beaktas vid exploateringsföretag i Dalälven nedströms Avesta. Enligt 4 kap. 6 § miljöbalken får vattenkraftverk inte byggas i Dalälven nedströms Näs bruk. Av 2 kap. 6 § andra stycket miljöbalken framgår dock att bestämmelserna i 3 och 4 kap. gäller endast vid ändrad användning av mark- eller vattenområden.

Enligt översiktplanen gäller vidare strandskydd inom 300 m från strandlinjen.

I Båtforsområdet som ligger i anslutning till Untra finns naturreservatet Båtfors.

Inom det område som berörs av vattenregleringen för Untra kraftverk finns Natura 2000-området Untra. Delområdena 9 och 10 ligger i direkt anslutning till Untra kraftverk. Enligt 7 kap 28 a § miljöbalken krävs tillstånd för att bedriva verksamheter eller vidta åtgärder som på ett betydande sätt kan påverka miljön i ett Natura 2000-område. I närheten ligger även Natura 2000-områdena Båtfors och Kvarnön.

Inom av företaget berörda områden finns rödlistade arter.

Nu nämnda skydd för naturmiljön finns närmare beskrivna i miljökonsekvensbeskrivningen.

Nuvarande anläggningar och vattenreglering

En beskrivning av den nuvarande anläggningen finns i Tekniska Beskrivningen avsnitt 6. Nedan beskrivna anläggningsdelar finns markerade på kartan i bilaga 4 till Tekniska Beskrivningen. Av beskrivningen framgår bl.a. följande.

Vattenkraftanläggningen vid Untra består förutom av kraftverket av en tillloppskanal och en utloppskanal samt flera utskovs-, invallnings- och anslutningsdammar. Nedanför Untrafjärden delar Dalälven upp sig i två huvudgrenar. Kraftverket ligger i den östra av dessa grenar, Tammsälven, och tillgodogör fallhöjderna i tidigare

Tammsforsen och Kvarnforsen. Den västra delen rinner via Storgysingen och Lillgysingen genom Båtforsområdet. De båda grenarna förenar sig igen strax nedströms Mehedeby.

Vattnet till kraftverket leds genom en ca 1 km lång tilloppskanal. I början av denna kanal finns en spärrdamm genom vilken man kan stoppa vattentillförseln till kraftverket. Vattnet som gått igenom kraftverket avleds genom en ca 500 m lång utloppskanal omedelbart nedströms kraftverket.

Till kraftverksanläggningen hör vidare

- sex utskovsdammar, nämligen Storgysingedammen, Lillgysingedammen, Djupströmmen, Tammsforsdammen, Klittyllsdammen samt Rödrettsdammen (ägs av Korsnäs AB)

- fem vallar eller invallningsdammar, nämligen invallningsdamm vid flottningskanalen, Norra vallen, Södra vallen, jordvallen vid Tammsforsen och Untravallen.

Norra vallen och Södra vallen är anlagda på var sin sida om tilloppskanalen mellan spärrdammen och kraftverket.

Vattenregleringen vid Untra kraftverk sker i enlighet med de bestämmelser som redovisats ovan.

Kraftverket utrustades från början med fyra aggregat, G1 – G4, vardera för en drivvattenföring av 80 m³/s. År 1936 installerades ytterligare ett aggregat för en drivvattenföring av 100 m³/s, G5. Det har rått viss tveksamhet om vilken drivvattenföring som kan utnyttjas i kraftverket och det finns olika uppgifter om denna i domar som har meddelats under senare tid. Sökanden har låtit SMHI göra mätningar och dessa visar på en högsta slukförmåga hos turbinerna av 352 m³/s. G2 var dock inte medräknad eftersom en reovering pågick under mätperioden. Sökanden räknar med att den största vattenmängd som kan utnyttjas för kraftproduktion i verket är 420 m³/s.

I kraftverket utnyttjas en fallhöjd om mellan ca 14 m och 12,7 m. Den installerade effekten är 41 MW och den normala årsproduktionen är 270 GWh.

Flera reparationer och förbättringar har utförts under årens lopp, men aggregaten G1 – G3 bedöms ändå inom kort ha uppnått sin tekniska och ekonomiska livslängd. Aggregaten G4 och G5 bedöms kunna utnyttjas ytterligare ett antal år.

På grund av en liten genomströmningsarea i tillloppskanalen blir vattenhastigheten hög, vilket hindrar att istäcke bildas vintertid. Av samma anledning är älven även uppströms spärrdammen vanligen isfri. Vid avkylning av den öppna vattenytan bildas kravis, som ibland orsakar driftstopp i kraftverket. Driftstoppen medför ca 6-12 dygns totalstopp av anläggningen varje år. Innan kanalen genom Övre Tilleroppsön anlades var problemen med iskravning ännu större än det är i dag.

Det planerade företaget

Fortum planerar att på höger strand i anslutning till den befintliga kraftstationen bygga en ny kraftstation för en utbyggnadsvattenföring av 340 m³/s. Stationen kommer att inrymma en turbin med tillhörande generator, benämnd G6. Drivvattenföringen i G6 tillsammans med ett eller flera aggregat ska aldrig överstiga 420 m³/s. Detta utbyggnadsförslag kallas i fortsättningen utbyggnadsalternativet.

Tilloppskanalen ska fördjupas fram till den nya kraftstationen. Kanalens area kommer på det sättet att ökas så att problem med iskravning inte ska uppstå i framtiden.

I samband med detta kommer också den Norra och den Södra vallen att byggas på och förstärkas så att de uppfyller kraven i RIDAS (kraftföretagens riktlinjer för dammsäkerhet).

Det nya kraftverket får en utloppskanal som mynnar i befintlig utloppskanal, där en fördjupning sker.

Det behövs en ny vägförbindelse norr om tilloppskanalen med bro över utloppskanalen som tillfartsväg för skötsel och underhåll av dammanläggningarna. En ny bro utförs över befintligt sugrörsutlopp i direkt anslutning till den befintliga kraftstationen.

Vattenstånd och fallhöjd

Utbyggnaden med en ny kraftstation leder inte till att nuvarande dämmnings- och regleringsbestämmelser uppströms kraftverket behöver ändras. Tappningen under dygnet kommer att motsvara drivvattenföringen från den befintliga kraftstationen, dvs 420 m³/s. Tappningen till Båtforsområdet blir oförändrad.

Genom utvidgningen av tilloppskanalen och utrivningen av spärrdammen beräknas fallförlusterna minska med 5 cm. Denna fallhöjd tillhör sökanden.

Kraftproduktion

Den installerade effekten för det nya aggregatet blir ca 41 MW, vilket är lika med nuvarande effekt för samtliga fem befintliga aggregat. Eftersom flera aggregat kommer att tas ur drift när det nya aggregatet är installerat blir den totala effekten för anläggningen därefter 48 MW, dvs en ökning med 7 MW. Energiproduktionen under ett normalår beräknas till 306 GWh.

Mark och vatten för företaget

Det nya kraftverket på höger strand kommer att utföras inom sökandens strömfallsfastighet Untraverken 26:1 samt även inom fastigheten Untraverken 26:2 ägt av Untra Fastighets AB. Upplag av massor och temporärt utnyttjande av fastighet kommer även att ske avseende fastigheterna Untraverken 3:1 som ägs av sökanden, Untraverken 25:2 ägt av Affärsverket Svenska Kraftnät samt Brusbo 4:1 ägt av Bergvik Skog Väst AB.

Arbetsplan och byggnadstid

Byggnadsarbeten beräknas kunna påbörjas i maj månad år 1. Idrifftagning beräknas kunna ske 2,5 år senare. Arbetena kommer att ske i etapper.

Förhållanden under byggnadstiden

Byggnadsarbeten kommer i huvudsak att utföras i torrhet. Etapp 1, då bl.a. den nya kraftstationen byggs, utförs utanför de befintliga anläggningarna. Under etapp 2 tas den befintliga stationen ur drift under ca fyra månader. Inget vatten kommer då att gå igenom kraftstationen utan allt vatten i älven kommer att ledas förbi kraftstationen och genom Båtforsområdet via övriga utskov. För avstängning av tillloppskanalen används den befintliga spärrdammen. För torrläggning av utloppskanalen utförs en fångdamm i kanalen. En fångdamm kommer också att anläggas i tillloppskanalen inför utrivningen av spärrdammen.

Uppläggning av schaktmassor

Schaktmassor från arbetena med den nya kraftstationen och kanalerna beräknas uppgå till ca 200 000 m³ jord och ca 250 000 m³ berg. I denna volym är svällningen av massorna inräknad. I den mån massorna inte kan utnyttjas för fyllningar, tillfartsvägar och förstärkning av vallar längs tillloppskanalen, kommer de att läggas upp enligt ett förslag i avsnitt 11 i Tekniska Beskrivningen. Massorna kan senare komma att behöva utnyttjas i samband med framtida dammsäkerhetshöjande åtgärder på andra dammar och vallar som ingår i Untraanläggningen.

Kostnader

Anläggningskostnaderna har beräknats till 502 miljoner kr i kostnadsnivå november 2006. De beräknade kostnaderna för förstärkning av vallar och åtgärder i befintlig station har ökat och uppgår nu till ca 520 miljoner kr.

Rådighet

Sökanden har genom äganderätt rådighet över de vattenområden där olika arbeten ska utföras. Såvitt avser annan tillhörig mark hänvisas till rubrik ovan Mark och vatten för företaget.

Alternativt genomförande

Här kan nämnas förslaget som avser utbyggnad på vänster strand enligt ursprunglig ansökan.

Inverkan på allmänna intressen*Inverkan på skyddade områden*

Av miljökonsekvensbeskrivningen kan utläsas att bedömningen görs att en utbyggnad av kraftverk på höger strand enligt förslaget inte kommer i konflikt med Natura 2000-områden, riksintressen och andra allmänna skydd i någon nämnvärd omfattning.

Inverkan på skyddade arter

I samband med anläggandet av kraftverket på höger strand kommer ett antal bl.a. ekar att behöva avverkas. Härigenom påverkas ett antal rödlistade arter. Som en kompensation har i miljökonsekvensbeskrivningen föreslagits att avvertrade ekar placeras på lämplig plats som lågor, till gagn för naturen.

Inverkan på enskilda intressen

Under byggnadstiden kommer under en period om ca fyra månader någon tappning inte att ske genom kraftverket, utan all tappning kommer att ske genom tappning via andra utskovsdammar i den ordning som beskrivs i avsnitt 5.3 i Tekniska Beskrivningen. Sökanden kan inte förutse några skador till följd av denna tappning, men skulle sådana uppstå föreslår sökanden att de får hanteras såsom oförutsedda.

Inverkan på fisk och fiske

I den nya kraftstationen kommer att installeras en Kaplan turbin, vilken anses vara skonsammare för den fisk som sugas in i kraftverket än Francisturbiner. Det nya aggregatet kommer således att minska skadorna på nedvandrande fisk jämfört med nuvarande förhållanden.

Sökanden bedömer att vattenhanteringen under byggnadstid inte kommer att medföra bestående skador för fisk eller fiske. Däremot kan den grumling som uppstår i samband med anläggande och rivning av fångdammar samt när vattnet efter etapp 2 på nytt börjar tappas i intags- och utloppskanalerna medföra vissa störningar. Grumlande aktiviteter planeras till sommar – tidig höst. Risk finns för att grumling kan påverka öring under lekperioden nedströms anläggningen om arbetena pågår under senare delen av september.

Som framgår nedan är skadorna för det allmänna fiskeintresset kompenserade genom den penningersättning som erlagts enligt 1986 års dom, se ovan.

Iakttagande av miljöbalkens hänsynsregler

Av hänsynsreglerna i 2 kap. miljöbalken är det främst reglerna om kunskapskrav, skyldighet att vidta skyddsåtgärder samt valet av plats som aktualiseras i denna ansökan.

Beträffande kunskapskravet kan konstateras att sökanden är ett av de företag som äger och driver flest vattenkraftverk i Sverige. Bolaget har på det sättet skaffat sig omfattande kunskaper och en bred erfarenhet av sådana anläggningar. För att undersöka påverkan på miljön av företaget har bolaget låtit utföra en inventering av djur- och växtliv i området.

Det nya kraftverket och kringanordningar kommer att utföras på ett sätt så att störningarna för människors hälsa och miljön blir så små som möjligt.

Eftersom det här gäller en förändring av en redan befintlig kraftstation är det inte möjligt att välja annan plats för företaget.

Miljökonsekvensbeskrivning

En komplettering av tidigare ingiven miljökonsekvensbeskrivning har utförts med anledning av utbyggnad av Untra med ny kraftstation på höger sida om älven.

I miljökonsekvensbeskrivningen görs en bred redovisning och en ingående bedömning av de olika aspekter som utbyggnaden av kraftverket kan anses innebära för skyddade intressen. Med den nu aktuella placeringen av kraftverket berörs inte Natura 2000-områden annat än möjligen indirekt. Riksintressen påverkas i obetydlig utsträckning.

Direkt påverkas området intill nuvarande kraftstation på höger strand. De nya anläggningsdelarna bedöms inte påverka landskapsbilden negativt. Kulturmiljön påverkas dels positivt, dels negativt. Positiv inverkan på aspekten fås i och med att utbyggnad av ny kraftstation möjliggör att den befintliga stationen med dess originalutrustning kommer att kunna bevaras intakt och fortsätta att nyttjas. Negativ påverkan fås inom kraftverksbyn genom att den nya utloppskanalen medför rivning av den s.k. mässbyggnaden. Därtill måste ett antal träd, varav en del hagmarks-artade ekar avverkas. Här hänvisas i övrigt till miljökonsekvensbeskrivningen.

Tillåtlighet

Som framgår ovan uppförs det nya kraftverket främst på grund av att den tekniska livslängden hos några av de befintliga aggregaten håller på att löpa ut. Det är därför nödvändigt att inom en relativt snar framtid ersätta en del av den befintliga kraftstationen med en ny kraftstation eller bygga om den befintliga. Som framgår ovan och av miljökonsekvensbeskrivningen kommer en ny kraftstation med tillhörande utloppskanal inte att leda till några betydande skador för människors hälsa eller miljön.

Anläggningskostnaderna för det nya kraftverket med de övriga åtgärder som beskrivs i denna ansökan uppgår till drygt 520 miljoner kr. Årskostnaden uppgår till 26,6 miljoner kr. Kostnaden per kWh blir ca 9 öre. Denna kostnad underskrider utan tvekan det genomsnittliga värdet av den producerade kraften.

Sökandena bedömer att fördelarna för allmänna och enskilda intressen av den nya kraftstationen överväger kostnaderna och olägenheterna.

Den sökta ombyggnaden bedöms inte försvåra annan verksamhet som i framtiden kan antas beröra samma vattentillgång.

Som framgår av miljökonsekvensbeskrivningen bedöms någon bestående skada för fisket inte uppkomma. Risken för skador för fisket under byggnadstiden kommer att begränsas genom åtgärder för att minska grumling, vilka beskrivs i miljökonsekvensbeskrivningen.

Sökandena bedömer att de planerade ombyggnaderna är tillåtliga enligt miljöbalken.

Avgifter

Bygdeavgift

För det fall bygdeavgift ska utgå ska den för det nya kraftverket beräknas på en effekt vid medelvattenföring av 41 MW. Sökanden anser att kraftverket bör hänföras till klass 1.

Nuvarande regleringsavgift

Regleringsavgifter enligt 4 kap. 14 § vattenlagen (1918:523) erläggs för den befintliga kraftstationen. Någon tillkommande regleringsavgift bör ej utgå.

Särskild fiskeavgift

Sökanden bedömer att det inte kommer att uppstå några sådana skador på fiske som avses i 11 kap. 8 § miljöbalken.

Allmän fiskeavgift

Stockholms tingsrätt, vattendomstolen, har genom domen 1986-05-29 i DVA 41 fastställt ett avtal mellan å ena sidan Kammarkollegiet och å andra sidan Stockholm Energi Produktion AB och Lanforsens Kraft AB, enligt vilket bolagens skyldigheter vad gäller det allmänna fisket för gången tid och för all framtid avlöses av en ersättning av 27,5 miljoner kr. Ersättningen omfattar även såvitt gäller det allmänna fisket en eventuell framtida utbyggnad av Untra kraftverk med ytterligare ett

aggregat för ca 300 m³/s. Den sammanlagda utbyggnadsvattenföringen i Untra kraftverk ändras inte. Allmän fiskeavgift ska därför inte bestämmas.

Kontroll

Sökandena åtar sig att i samråd med tillsynsmyndigheten upprätta ett program för kontroll avseende grumling.

Byggnadstid och tid för anmälan av oförutsedd skada

Sökanden har redovisat en optimal tidplan för projektet. Med tanke på sådana förseningar som kan uppstå på grund av i dag inte förutsebara faktorer föreslår sökandena att byggnadstiden bestäms till tio år.

Sökandena föreslår att tiden för anmälan av oförutsedd skada bestäms till fem år efter byggnadstidens utgång.

Verkställighetsförordnande

Bolaget har under huvudförhandlingen frånfallit yrkandet om verkställighetsförordnande.

INKOMNA YTTRANDEN

Fiskeriverket (numera Havs- och vattenmyndigheten)

Fiskeriverket anser att ansökt verksamhet, som den är beskriven i ansökan, sammantaget innebär en påverkan på fiskbestånden som är mer än obetydlig i det fall föreslagna skadeförebyggande åtgärder inte genomförs. Fiskeriverket anser vidare att en förutsättning för att ett tillstånd enligt miljöbalken ska kunna ges är att följande skyddsåtgärder genomförs för att minska verksamhetens inverkan på fiskbestånden och miljön i övrigt.

Minimitappning

Om verksamheten leder till en minskad eller förändrad tillförsel av överskottsvatten till Båtforsområdet ska området tillföras en utökad och förändrad minimitappning som minst motsvarar de minskade och förändrade tappningarna. Sökanden bör

redovisa uppgifter på historiska och framtida faktiska tappningar till Båtforsområdet för att en bedömning enligt ovan ska kunna göras.

Tammån och flottningskanalen ska tillföras en minimitappning året runt för att bibehålla de värden som etablerats till följd av att nya naturtillstånd uppkommit. Minimitappningen här ska kunna omfördelas under året så att en högre vattenföring kan råda under vegetationsperioden och en lägre vattenföring under vintern.

Tappning till Båtforsområdet under arbetstiden

Under den arbetstid som erfordras för ansökt företag, i det fall detta befinns tillåtligt, och då all vattenföring i Dalälven leds till Båtforsområdet är det önskvärt att så många delar som möjligt av området genomspolas. Således bör samtliga dammar med tappningsmöjligheter till Båtforsområdet så långt möjligt användas under denna tid.

Fiskvägar m.m.

En fiskväg ska anläggas förbi regleringsdammen för Tammån och den ska fungera för de i älven lokalt förekommande fiskarterna. Detta innebär att fiskvägen företrädesvis bör utformas som ett s.k. omlöp. En viss mängd av minimitappningen skall alltid framrinna genom fiskvägen. Fiskvägen bör utformas i samråd med Fiskeriverket.

Intagsdelen till det nya kraftverket ska förses med fingrindar samt med sådana avledande anordningar som minskar dödligheten för nedströms vandrande fisk, däribland ål vid passage förbi kraftverket.

Grumlingar

Allt arbete i vatten som kan ge upphov till grumlingar bör företrädesvis utföras under perioden juli-september.

Nuvarande och framtida drift av kraftverk

Sökanden bör redovisa uppgifter på historiska och framtida faktiska tappningar genom nuvarande och framtida kraftverk vid Untra för att en bedömning av påverkan på berörda fiskbestånd ska kunna göras.

Avgifter

Avgifter, enligt 6 kap. 5 och 6 §§ lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet, ska utgå. Storleken av dessa avgifter bör fastställas när övriga skadeförebyggande åtgärder är utredda.

Befintlig skadekompensation och fiskeavgifter

Enligt dom (DVA 41 i mål VA 135/73 och 136/73) 1986-05-29 är dåvarande Stockholm Energi Produktion AB och Lanforsens Kraft AB, enligt ett förlikningsavtal med Kammarkollegiet, befriade från att hålla laxtrappor vid Untra kraftverk, Lanforsens kraftverk och vid Storgysinge regleringsdamm. Skyldigheten att hålla laxtrappor har ersatts med ett engångsbelopp på 27,4 miljoner kr. Fiskeriverket är av den uppfattningen att denna ersättning avser skada på havsvandrande fisk, lax och havsöring.

Nuvarande fiskeavgift avseende Untra kraftverk, enligt 6 kap. 5 § lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet, uppgår årligen till totalt 2 549 kr. Denna avgift avser kompensation för skada på fiskbestånden till följd av befrielse från att ha fingrindar framför turbinintagen till kraftverket enligt dom AD 84/69 (1970-10-29). Så långt Fiskeriverket kunnat utreda utgår idag ingen annan fiskeavgift för Untra kraftverk.

Fiskbestånd och fiske

Fisket i berörd del av Dalälven uppströms Untra förvaltas av Söderfors-Hedesundafjärdarna fiskevårdsområde och nedströms Untra förvaltas fisket av Marma-Mehedeby fiskevårdsområde. Båda dessa fiskevårdsområden upplåter fisket till allmänheten genom försäljning av fiskekort. I berörd del av Dalälven hyser dämningssområdena upp- och nedströms Untra kraftverk samt lugnflytande partier

av älven fiskarter som ål, gädda, abborre, gös, mört, lake, id, sik, asp, braxen m.fl. I de mer strömmande partierna av älven, som bland annat Båtforsområdet och utloppskanalen från kraftverket utgör, finns även bestånd av främst harr men även öring. Vidare finns bestånd av öring i flottningskanalen norr om tilloppskanalen samt i Tammån. I kompensationsyfte görs årliga utsättningar av större öring samt ålyngel och gös i berörda vattenområden. Vid det första från havet mötande definitiva vandringshindret, Älvkarleby kraftverk, insamlas uppvandrande ålyngel och upptransporteras med bil högre upp i Dalälven enligt gällande vattendom. Även uppvandrande nejonögon insamlas nedströms Älvkarleby för upptransport till bland annat Båtforsområdet.

Nedre delen av Dalälven är starkt påverkad av vattenkraftutbyggnad i form av dammbyggnader, kraftverk, vattenreglering, överdämning och torrläggning. Detta har påverkat fiskbestånden i betydande omfattning. Särskilt kan nämnas avstängning av fiskens fria vandringsvägar samt förstörda lek- och uppväxtplatser för framförallt strömlevande fiskarter som öring och harr. Kvarvarande miljöer för dessa arter är därför fåtaliga och därigenom synnerligen skyddsvärda.

I tillägg till vad sökanden anger i ansökan och miljökonsekvensbeskrivningen bör de gynnsamma förhållandena för strömlevande fisk i Båtforsområdet särskilt uppmärksammas. Områdets karaktär med omväxlande forsande och lugnare vatten samt en stor mängd fåror av skiftande storlek ger mycket goda förutsättningar för en rik och varierad fiskfauna. Fiskeriverket anser att de goda förutsättningarna för bland annat harr och öring innebär att Båtforsområdet är av stort allmänt fiskeintresse. Detta har också inneburit att harrbeståndet i området har skyddsklassats som redovisas nedan.

Skyddsklassning av harr

Enligt Fiskeristyrelsens rapport, 1984-09-12, om ”Bevarande av de svenska fiskbeståndens genetiska resurser” är harrbeståndet i Dalälven inom Uppsala län klassificerat i klass 2 vilket betyder att denna fiskstam ansågs vara av stor lokal betydelse. Mer specifikt innebär detta att harrbeståndet bedömts ha sådana

egenskaper att det har ett stort skyddsvärde ur allmän fiskesynpunkt och att det har få motsvarigheter i länet.

Särskilt om ålens situation

Det europeiska ålbeståndet, av vilket det svenska är en del, befinner sig i allvarlig kris. Detta faktum orsakas förmodligen av flera faktorer. En sannolikt viktig orsak till nedgången i det europeiska ålbeståndet är att tillgången på uppväxtområden har minskat drastiskt under 1900-talet. Ålens uppvandring i sötvatten har under tidsperioden på många håll försvårats eller hindrats av olika typer av dammar i vattendragen.

Dödligheten är hög vid blankåls passage genom vattenkraftverkens turbiner under utvandringen mot lekområdena i Sargassohavet. Flera olika skador kan uppstå – ålarna kan bli helt avslagna på flera ställen, ryggraden kan knäckas, inre och yttre blödningar, skador på huvudet och gälar samt krosskador kan uppstå. De faktorer som påverkar ålens skadebild vid nedvandring är fiskens längd, turbinens varvtal samt turbindiametern. Ytterligare faktorer som påverkar är fallhöjd och vattenmängder. I genomsnitt antas att nuvarande turbindödlighet vad avser utvandrande blankål uppgår till ca 70 %.

Påverkan på fiskbestånd och fiske som kan uppkomma till följd av reviderad ansökan samt Fiskeriverkets förslag till skadeförebyggande åtgärder samt skadekompensation

Fiskeriverket har till följd av rådande årstid inte kunnat genomföra erforderliga undersökningar på plats. Dock har i samband med den tidigare ansökan gjorts syn och viss inventering av de förhållanden som då skulle ha påverkats. I det fall tillfälle ges kommer Fiskeriverket att genomföra kompletterande undersökningar av påverkade områden under barmarksförhållanden kommande säsong.

Fram till att sådana undersökningar kan genomföras får Fiskeriverket i hänförliga delar hänvisa till de bedömningar som gjorts i samband med utredningen av konsekvenserna av tidigare tillståndsansökan och som redovisas i verkets yttrande

den 19 maj 2008. Bedömningarna redogörs för nedan i tillämpliga delar i tillägg till de bedömningar som gjorts med anledning av den reviderade ansökan.

Fiskeriverket anser att det ansökta vattenföretagets kommer att påverka fiskbestånd och fiske i huvudsak enligt följande punkter (utan rangordning):

1. Torrläggning av den gamla flottningskanalen genom tätning av ovanförliggande dammar vilket kommer att leda till en total utslagning av det självreproducerande öringbeståndet samt övrigt akvatiskt liv i kanalen.

2. Torrläggning av de bäckar med läckagevatten som rinner in i Tammån genom tätning av befintlig damm vilket kommer att leda till negativ påverkan av det självreproducerande öringbeståndet samt övrigt akvatiskt liv i Tammån.

3. Om överskottsvatten till Båtforsområdet, utöver föreskriven minimitappning, minskar till följd av en faktisk ökning av vattenföringen genom det nya kraftverket kommer detta att leda till minskade/ändrade vattenflöden och en minskad genomspolning av Båtforsområdet.

4. Ny och tekniskt mer avancerad utrustning avses installeras i det nya kraftverket vilket kan komma att innebära möjlighet att genomföra större och snabbare vattenföringsförändringar, d.v.s. en utökad korttidsreglering. Om så blir fallet uppkommer negativ påverkan på fiskbestånd och fiske i vattenområden upp- och nedströms det nya kraftverket.

5. Bortfall av befintliga lek- och uppväxtområden för fisk i intags- och utloppskanalen till följd av planerade rensningar.

6. Utslagning av befintlig bottenfauna och fiskbestånd i intags- och utloppskanalen till följd av torrläggning av dessa under ca fyra månader.

7. Grumlingar som uppkommer vid arbeten med fångdammar samt intags- och utloppskanaler.

Ansökta åtgärder kommer starkt att påverka förhållandena i flottningskanalen och i Tammån. Det läckage från befintliga dammar som under lång tid har förekommit har medfört att nya naturtillstånd med varaktiga bestånd av fisk och bottenfauna har utbildats. Fiskeriverket anser att i det fall att ansökta åtgärder resulterar i ett framtida permanent bortfall av de nya naturtillstånden i flottningskanalen och i Tammån innebär detta mer än obetydlig miljöpåverkan av området.

För att kompensera och förebygga en sådan negativ påverkan anser Fiskeriverket att en att en lämplig åtgärd är att flottningskanalen tillförs erforderlig vattenmängd för att vidmakthålla det nya naturtillstånd som har uppkommit. Fiskeriverket anser vidare att en minimitappning ska släppas till Tammån året runt samt att Tammforsdammen i framtiden ska kunna passeras av fisk och andra akvatiska organismer. En fiskväg förbi Tammforsdammen bör företrädesvis utformas som ett omlöp för att kunna nyttjas av alla de fiskarter och akvatiska organismer som lokalt förekommer i vattendraget. Fiskvägen bör även konstrueras så att den fungerar även för fiskvandring nedströms i vattendraget. Utformningen av en framtida fiskväg bör ske i samråd med Fiskeriverket.

En minimitappning till Tammån säkerställer förutsättningarna för strömlevande fiskbestånd och bottenfauna på sträckan mellan regleringsdammen och utloppet i älven. Sökanden redovisar ingen föreskriven minimitappning i ansökan. Således kan antas att genom Tammån rinner för närvarande endast läckvatten från dammen, varför flödet i Tammån efter tätning av dammen i stort kommer att upphöra. Fiskeriverket anser därför att fåran bör tillförsäkras en minimitappning året runt och att minimitappningen, till förmån för fiskeintresset, bör kunna omfördelas under året så att en högre vattenföring kan råda under vegetationsperioden och en lägre vattenföring under vintern. Fiskeriverket kan i nuläget inte avgöra hur stor minimitappning som behövs till Tammån utan anser att detta bör klarläggas genom provtappningar.

Om den ansökta verksamheten leder till en minskad eller förändrad tappning av överskottsvatten till Båtforsområdet, utöver föreskriven minimitappning, ger detta negativa effekter på framförallt strömlevande fisk genom en minskad genomspolning och periodvis minskade/ändrade flöden. Regelbundet återkommande flödessituationer med genomspolningar av området behövs bland annat för att hindra ansamling av finpartikulärt material på lek- och näringsbottnar i strömmarna.

Enligt ansökan leder inte den planerade verksamheten till någon ändrad tappning till Båtforsområdet. Fiskeriverket uppfattar det dock som att sökanden med detta avser en oförändrad minimitappning och inte inkluderar ändrade tappningar/spill av det vatten som inte kan nyttjas vid Untra kraftverk (s.k. överskottsvatten) som periodvis släpps till Båtforsområdet utöver de föreskrivna minimitappningarna. Tillkomsten av ett nytt kraftverk med ny utrustning kan enligt ovan komma att innebära faktiska förändringar avseende hur tappningar genom kraftverket och till Båtforsområdet, utöver föreskriven minimitappning, kommer att ske i framtiden jämfört med de förhållanden som råder idag. Fiskeriverket bedömer att om sådana ändrade flödesförhållanden kommer till stånd kan detta komma att inverka negativt på fiskbestånden och förhållandena i övrigt i Båtforsområdet samt i vattenområdena upp- och nedströms det nya kraftverket. Fiskeriverket anser att sökanden bättre ska redovisa historiska och framtida faktiska flödesförhållanden (minimitappning + överskottsvatten) i Båtforsområdet samt genom kraftverket för att miljöeffekterna ska kunna bedömas och eventuella skyddsåtgärder utformas.

Urschaktning av sammanlagt ca 450 000 m³ massor i intags- och utloppskanalerna samt torrläggning av dessa under fyra månader kommer initialt att innebära en total utslagning av befintlig fisk- och bottenfauna. En viss återkolonisation kan förväntas i de påverkade områdena efter att delar av dessa åter vattentäcks, dock kommer sammansättningen av bottenmaterial samt nya djupförhållanden att skilja sig från de förhållanden som råder idag. Befintliga lekrområden för fisk i intags- och utloppskanaler kommer med stor sannolikhet att försvinna till följd av planerade rensningar.

Anläggande och borttagande av fångdammar m.m. kan ge temporär negativ påverkan på nedströms belägna vattenområden till följd av uppkomna grumlingar. Även fiskets utövande påverkas negativt av grumlingar.

Inget vatten kommer under fyra månader att passera den gren av Dalälven där nuvarande och planerade Untra kraftverk är belägna. Detta medför att tillrinnande vatten under denna tid istället måste ledas genom andra grenar av Dalälven. Båtforsområdet kommer härigenom att tillföras avsevärt mer vatten än vad som normalt genom minimitappning släpps i denna del av älven. En sådan ökad tappning kan antas medföra att området utsätts för en genomspolning som enligt Fiskeriverkets mening torde innebära vårflodslika förhållanden med gynnsamma effekter för befintliga fiskbestånd i området. Under den tid som all vattenföring i Dalälven leds till Båtforsområdet är det önskvärt att så många delar som möjligt av området genomspolas. Således bör samtliga dammar med tappningsmöjligheter till Båtforsområdet så långt möjligt användas under denna tid.

Ett nytt kraftverk i enlighet med ansökan kommer att förses med turbiner av Kaplantyp jämfört med de Francisturbiner som finns installerade i befintlig anläggning. Kaplanturbiner innebär oftast att skadefrekvensen för nedströmsvandrande fisk minskar i jämförelse med om fisk ska passera Francisturbiner. Dock uppkommer även skador på fisk vid passage av en Kaplanturbin. Skaderisken ökar vid ökande fallhöjd samt är högre hos större fisk än hos mindre. Ål är exempel på fisk som till följd av sin storlek vid utvandring har en förhöjd skaderisk vid passage av kraftverk. Som tidigare redogjorts för har ålbeståndet i Sverige minskat dramatiskt under senare år och betraktas idag som starkt hotad. Åtgärder för att minska negativ påverkan på nedströms vandrande fisk, inklusive ål, kan exempelvis vara att det nya kraftverket förses med fingrindor samt med sådana anordningar som minskar dödligheten.

Naturvårdsverket

Naturvårdsverket meddelade den 28 oktober 2008 att det avstod från att yttra sig. Sedemera har verket inkommit med ett yttrande den 1 juli 2010.

Naturvårdsverket har yrkat i första hand att miljödomstolen avvisar ansökan om tillstånd eftersom miljö- och hälsoeffekter p.g.a. översvämningsmygg inte har beaktats i miljökonsekvensbeskrivningen och därmed inte heller i samrådet.

Naturvårdsverket har yrkat i andra hand att miljödomstolen inhämtar kompletterande underlag och förslag till villkor från sökanden avseende hur vattenföringen genom Untra kraftverk och Storgysingedammen/Båtforsområdet kan anpassas så att problem med översvämningsmygg kan minska.

Om miljökonsekvensbeskrivningen inte kompletteras yrkas att ansökan avvisas alternativt avslås.

Fråga om tillsynsärende samt 4 kap. 6 § miljöbalken

Utan ett avgörande i tillsynsfrågan är det inte heller möjligt att ta ställning till om förbudet i 4 kap. 6 § miljöbalken aktualiseras eller i övrigt de frågor som aktualiserats i och med denna ansökan om tillstånd. Naturvårdsverket anser att miljödomstolen först bör ta ställning i tillsynsärendet för att fastställa vad som är prövningens nollalternativ.

Grunder för förstahandsyrkandet

Verket kan inte finna någon information i ansökan som redovisar miljö- och hälsoeffekter avseende problem med översvämningsmygg (s.k. stickmygg). Bolaget borde redan vid samrådsskedet ha beaktat sambanden mellan vattenreglering och myggproblematiken. Det faktum att myggfrågan inte har omfattats av samråd utgör enligt Naturvårdsverket ett processhinder som inte kan åtgärdas genom en komplettering av miljökonsekvensbeskrivningen.

Nya uppgifter avseende myggproblemen i Nedre Dalälvsområdet

De uppgifter som Naturvårdsverket redogör för nedan har i huvudsak presenterats i följande rapporter:

- Mygg och Bti i nedre Dalälven, utvärdering av ett vetenskapligt uppföljningsprogram, rapport 6305, oktober 2009 samt
- En fallstudie för att undersöka hur långsiktiga lösningar kan utformas för att förebygga eller minska problem med översvämningsmygg i området kring Untra kraftverk i nedre Dalälven, preliminär version, 2010-06-23, Umeå universitet, B M R.

Under oktober 2009 färdigställdes rapporten och utvärderingen av ett vetenskapligt myggkontrollprogram om mygg och preparatet Bti i Nedre Dalälven. Projektet pågick mellan åren 2002-2008 och handlade om att följa upp de ekologiska effekterna av bekämpningen. Särskilt under vissa år under de senaste två decennierna har det varit så mycket mygg att det ställt till med stora problem för lokalbefolkningen, exempelvis i samhällena Tärnsjö, Gysinge och Österfärnebo. Att inte kunna vara ute och njuta av sommaren påverkar givetvis de boendes livskvalitet. För jordbrukets del är det problematiskt när tamboskap får svårt att vara ute. Medicinskt kan det innebära överkänslighet mot myggbett och en oro för hur särskilt barn påverkas av ett flitigt användande av myggmedel. År från år har allt större områden i Nedre Dalälven bekämpats med Bti och under sommaren 2009 gavs även tillstånd till bekämpning i Färnebofjärdens nationalpark. I år (2010) har tillstånd meddelats för bekämpning inom bland annat Båtfors naturreservat och Bredforsens naturreservat. Detta år har tillstånd för bekämpning i Nedre Dalälven lämnats för sammantaget väsentligt större områden än något tidigare år. Naturvårdsverket anser att beroendet av flygbekämpning med biologiska medel med giftverkan är en kortsiktig lösning med risk för skador i skyddsvärd natur. Verket anser att en långsiktig lösning innefattar att vattenföringen genom bland annat Untra kraftverk måste regleras på ett sätt som förhindrar att utvecklingen av översvämningsmyggor gynnas.

Regeringsuppdrag om arbete med massförekomst av översvämningsmygg i Nedre Dalälvsområdet, M2010/2385/Kk

Naturvårdsverket vill i sammanhanget även informera om att verket för närvarande arbetar med ett regeringsuppdrag som handlar om att särskilt redovisa hur verket idag arbetar inom sitt ansvarsområde för att hantera identifierade problem med massförekomst av översvämningsmygg i området kring Nedre Dalälven på kort och lång sikt. Naturvårdsverket ska bland annat bedöma möjligheterna att påverka vattenföringen i Nedre Dalälven i syfte att minska identifierade problem med massförekomst av översvämningsmygg. Länsstyrelsen i Gävleborgs län har fått ett parallellt regeringsuppdrag om dessa frågor. Dessa uppdrag kommer att redovisas under hösten 2010. Regeringsuppdragen i sig har dock ingen betydelse för prövningen enligt miljöbalken.

Hänsynsreglerna, till skydd för människors hälsa

I rapporten "Mygg och Bti i nedre Dalälven" redogörs för några specifika medicinska risker utöver den psykiska ohälsa som exponeringen kan innebära: "Hög exposition mot stickmyggor kan utöver psykisk ohälsa också innebära medicinska risker som överkänslighetsreaktioner och spridning av sjukdomar. Ett exempel är Ockelbosjukan som orsakas av ett myggburet virus (Sindbis) och som har sitt centrum i Mellansverige. Ett annat exempel är viruset West Nile som ökar i utbredning och kan komma att uppträda i samma område. Även om det främst drabbar fåglar kan spridning till människor inte uteslutas. En ytterligare fråga som ställs i bygden är i vilken utsträckning långvarig användning av kemikaliebaserade myggmedel kan innebära medicinska risker. Denna fråga är inte heller fullt utredd men relevant med tanke på att de boende i området använder en stor mängd preparat som Spira-tabletter, Radar och personliga myggmedel."

11 kap. 6 § miljöbalken

Eftersom ansökan hittills saknar uppgifter om regleringens betydelse för olägenheter i form av stora myggförekomster gör sökanden inte heller någon redovisning av samhällets kostnader med anledning av problemen med översvämningsmygg. För 2010 har tillstånd för bekämpning av området direkt

nedströms kraftverket sökts och uppenbart kan förväntade kostnader för sådan bekämpning nu redovisas. Vidare anser verket att även frågan om skada i form av minskade fastighetsvärden på grund av myggproblem nedströms Untra bör redovisas av sökanden. Dessa uppgifter är exempel på typiska skadebedömningar som bör beskrivas noga i underlaget. Det bör även kvalitativt, och om möjligt kvantitativt, beskrivas andra olägenheter som följer av myggproblematiken. Vidare bör sökanden redogöra för den eventuella uteblivna intäkt och kraftproduktion som en anpassad reglering skulle innebära. Sammanfattningsvis anser verket att ansökan inte innehåller tillräckligt underlag för en bedömning enligt 11 kap. 6 § miljöbalken.

Grunder för andrahandsyrkandet

Verket kan inte finna någon information i målet som redogör för alternativa förslag till vattenföring genom Untra och Båtforsområdet med syfte att minska myggproblematiken. Av Umeå Universitets fallstudie framgår att dammar och vattenreglering ofta skapar förhållanden som gynnar översvämningsmyggor. Frekvensen av mindre översvämningsmyggor under sommarhalvåret ökar vilket gynnar översvämningsmyggan med följden att flera generationer myggor kan utvecklas under en sommar. Verket konstaterar att tillstånd för bekämpning av översvämningsmygg i år lämnats för första gången för området direkt nedströms Untra kraftverk.

Området nedströms Untra kraftverk har av sökanden modellerats för fyra olika flödesscenarier för att undersöka effekter av vattenavledning under byggtiden. Resultaten tyder på att flöden på 300 m³/s inte genererar stora översvämningsmyggor nedströms Untra kraftverk. Däremot orsakar flöden på 420 m³/s stora översvämningsmyggor i närheten av bebyggelse (bl.a. Mehedeby). I Umeå Universitets fallstudie görs bedömningen att om vattenföringen sommartid får ligga konstant vid 300 m³/s genom Untra kraftverk och resten av vattnet under högflödesperioder leds genom Båtforsområdet skulle troligen problemen med översvämningsmygg minska. Vidare är skillnaden mellan översvämmad mark i Båtforsområdet vid en tappning på 1000 m³/s gentemot 580 m³/s inte drastisk, dvs. "höga" flöden genom Båtforsområdet förefaller inte ge upphov till översvämmade områden i lika stor

omfattning. Anledningen till detta torde vara att fårorna Båtforsområdets norra del "sväljer" mer vatten och att vattnet rinner undan snabbare i den brantare fallprofilen.

I fallstudien lyfts tre önskemål om kompletteringar fram. Dessa rör:

1. Med hjälp av liknande hydrauliska modelleringar som gjorts inför kompletteringen till miljökonsekvensbeskrivningen fastställa gränsvärdet i flöde mellan 300 m³/s och 420 m³/s, där stora översvämningar nedströms Untra sker.
2. Undersöka hur man kan reglera för att undvika återkommande fluktuationer i vattenstånd i samband med spill, med resulterande växelvis översvämmad och växelvis torrlagd mark, både genom Båtforsområdet och i sträckan nedströms Untra kraftverk.
3. Undersöka hur man kan anpassa tappningen i Untra på ett sådant sätt att man tillåter ett relativt jämt och successivt tillbakadragande av vårfloden genom Båtforsområdet.

Naturvårdsverket anser att sökanden bör komplettera ansökan med ovan efterfrågad information enligt punkterna 1-3. Verket bedömer det som särskilt angeläget att ett underlag som beskriver just gränsvärdet i flöde mellan 300 m³/s och 420 m³/s redovisas. Ett sådant underlag skulle ge kunskap om vilken ytterligare eventuell marginal som finns jämfört med de modellerade 300 m³/s innan översvämningseffekter nedströms Untra kraftverk uppträder. Verket anser att det är viktigt att minimera effekterna av växelvis översvämmad mark nedströms Untra kraftverk under vår- och sommarperioden. Skillnaden i översvämningseffekt mellan flödet 300 m³/s och 420 m³/s framgår tydligt av fallstudien, jämför scenario 1 och 4. Området som översvämmas nedströms Untra kraftverk vid flödet 420 m³/s framgår också av inringat område i fallstudien. Att klargöra detta gränsvärde är av betydelse även för att bedöma i vilken omfattning en anpassad vattenföring skulle innebära kraftförluster och för bedömningen enligt 11 kap. 6 § miljöbalken.

I fallstudien noteras en tydlig förändring av flödesvariationerna efter 1975. Det tycks vara efter denna tidpunkt som myggproblematiken har väsentligt ökat i omfattning. Verket anser att bolaget i sin komplettering bör beakta dessa uppgifter vid bedömningen av orsakssamband och möjliga åtgärder. Verket anser att

sökanden bör presentera förslag till preciserat/de villkor som innebär en minskning av risken för och problemen med översvänningsmygg i området kring Untra kraftverk.

Kammarkollegiet

Kollegiet har under målets handläggning yrkat att ansökan ska avvisas alternativt att målet vilandeförklaras i avvaktan på att frågan om vilken vattenavledning som ska gå genom kraftverket slutligt avgjorts. Vid huvudförhandlingen har kollegiet yrkat att ansökan ska avslås, att tiden för oförutsedd skada anges till tio år samt att verkställighetsförordnande inte ska meddelas.

Bolaget har anfört att framförda krav på bl.a. ökad tappning av vatten till Båtforsområdet inte kan motiveras av den aktuella ansökan. Kollegiets uppfattning är den motsatta. Kammarkollegiet har i flera mål drivit frågan om prövningens omfattning. Kollegiets inställning är att tidigare meddelade tillstånd saknar relevans och att domstolen vid sin prövning inte kan bortse från de faktiska förhållandena i miljön. I aktuellt mål innebär det att prövningen ska omfatta vattenkraftregleringen och dess negativa inverkan på Båtforsområdet. För det fall att rättskraften ska tillmätas relevans vid aktuell prövning vill kollegiet erinra om att Untra kraftverk endast har tillstånd till att avleda 250 m³/s. Således saknas tillstånd mellan 250 m³/s och 420 m³/s. Ansökan innebär således att tillstånd yrkas att vid Untra få avleda mellanskillnaden mellan 250 m³/s och 420 m³/s. Prövningen innebär vidare tillstånd till nytt kraftverk och vattenverksamhet vid detta. Rättskraften innebär således inget hinder för att prövningen enligt miljöbalken ska omfatta inverkan på Båtforsområdet.

Kammarkollegiet har i övrigt hänvisat till vad Länsstyrelsen i Uppsala län anfört i målet.

Länsstyrelsen Uppsala län

Länsstyrelsen har yrkat i första hand att ansökan ska avvisas eftersom den bygger på fel förutsättningar, vilket framgår av Länsstyrelsens förbud den 12 maj 2010 att

ta mer än 250 m³/s.

I andra hand har Länsstyrelsen yrkat att målet ska förklaras vilande tills frågan om vilken vattenavledning som ska gå genom kraftverket slutligen avgjorts.

Som ett tredje alternativ yrkar Länsstyrelsen att ansökan avslås då det nya

kraftverket inte ryms inom det undantag som ges i 4 kap. 6 § 2 st miljöbalken då

- ny mark tas i anspråk
- påverkan under byggtid ska tillståndsprövas enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken och det är oklart om det finns utrymme att ge tillstånd (7 kap. 28 b § miljöbalken).
- det minskade spillet vintertid under drift leder till en risk för betydande påverkan på miljön och ska tillståndsprövas enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken
- påverkan på kulturmiljön Untra kraftverk med kraftverksby är mer är obetydlig.

Länsstyrelsen har också yrkat att tiden för oförutsedd skada anges till tio år.

Länsstyrelsen anser att 2 kap. 6 § miljöbalken är tillämplig eftersom nya kanaler ska grävas och nytt kraftverk byggas på mark som i dag har annan markanvändning och att lokaliseringen är olämplig för ett nytt kraftverk. Länsstyrelsen anser vidare att ansökan inte kan tillåtas med hänvisning till 2 kap. 3 § miljöbalken då verksamheten innebär skada på miljön och de försiktighetsmått som anges inte är tillräckliga för att förebygga, hindra eller motverka skadan. Länsstyrelsen ansluter sig till Naturvårdsverkets yrkande att 11 kap. 6 § miljöbalken inte är tillräckligt utredd med anledning av myggproblematiken. Till det ska samhällets kostnader för förlusten av naturvärden i miljöer och arter som pågår inom Båtforsområdet och samhällets kostnader för att sköta de naturvärden som frånvaron av en naturlig vattenregim ger upphov till. Länsstyrelsen ansluter sig till Kammarkollegiets yrkande om verkställighetsförbud. Om ansökan inte avslås vidhåller Länsstyrelsen de yrkanden som framställts skriftligt.

Miljökonsekvensbeskrivningen innehåller fortfarande så stora brister att ansökan inte kan hanteras, t.ex. saknas ett riktigt nollalternativ. Länsstyrelsen bedömer att Natura 2000-tillstånd krävs för 0-tappningen under byggtid då allt vatten ska gå genom Natura 2000-områdena Båtfors och Spjutholmen. I ansökan saknas förslag till villkor och kompensationsåtgärder för att kunna bedöma om utrymme finns för tillstånd.

Om ansökan behandlas anser Länsstyrelsen att ansökan ska avslås då det nya kraftverket inte ryms inom det undantag som ges i 4 kap. 6 § 2 st miljöbalken. Ett nytt kraftverk kräver tillstånd enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken då verksamheten kan påverka miljön i flera Natura 2000-områden på ett betydande sätt, bland annat kommer de minskade flödena genom Båtfors vintertid att riskera att minska ispåverkan som är en viktig komponent för att minska förlusten av naturvärden och som ger möjlighet för nya arter att återetablera sig.

Tillståndsgiven mängd och dess betydelse för ansökan

Länsstyrelsen anser att Fortums rätt att avleda vatten regleras av det ursprungliga tillståndet från 1914 där 250 m³/s har prövats. Den ansökan som lämnats till miljödomstolen om ett nytt kraftverk bredvid det gamla kraftverket bygger på en vattenavledning om totalt 420 m³/s och genom det nya kraftverket 340 m³/s, alltså betydligt mer. Då ny vattenkraft inte är tillåten i Nedre Dalälven enligt 4 kap. 6 § miljöbalken kan tillstånd till utökad uttag inte godkännas.

Brist på nollalternativ

Redan under samrådet 2007 påpekade Länsstyrelsen att miljökonsekvensbeskrivningen inte innehåller ett riktigt 0-alternativ, som ska vara en beskrivning av fortsatt verksamhet under oförändrade förutsättningar, dvs. fortsatt drift i de gamla turbinerna i ett opåverkat kraftverksslott om 250 m³/s. Det betyder till exempel att man inte kan ta ställning till rimligheten i en nekad ansökan.

Förlusten av naturvärden i Båtfors p.g.a. Untraverkets vattenreglering

Före regleringen gick huvuddelen av Dalälvens vatten genom Båtforsområdet.

Under de snart 100 år som Untra kraftverk varit i bruk har naturvärdena i arter och miljöer på land och i vatten inom Båtfors kontinuerligt skadats av för låga flöden under stora delar av året och av för få och för korta översvänningsperioder, som lett till igenslamning av bottenar, igenväxning med gran och fortsatt utveckling av etablerad gran. Studier som gjordes av Upplandsstiftelsen på uppdrag av Birka Energi under 1999-2001 vid Djupströmmen visar att det behövs höga flöden, över 400 m³/s under minst tre veckor, för att nya granar ska hindras att etablera sig. Höga flöden rensar också bort bottenslam och ger förutsättningar för en naturlig strömmande vattenflora och -fauna.

Instabiliteten i arter och naturmiljöer i Båtfors p.g.a. Untraverkets vattenreglering

Den långa tiden av reglering har gjort att de arter och miljöer som är unika för Båtfors och i många fall unika i Sverige och i EU nu minskat. De är också skyddade inom Natura 2000. Många av de miljöer och arter som är knutna till mark som översvämmas har idag flyttat sig närmare älvfåran för att överleva. Det i sin tur leder till att de är instabila och känsliga för allt för stora förändringar, såsom en långvarig översvämning eller ytterligare uttorkning. Flera av arterna omfattas av Naturvårdsverkets åtgärdsprogram för hotade arter. En tappning genom kraftverket enligt tillståndet från 1914, 250 m³/s, innebär att under stora delar av året får Båtfors mer vatten än den minimitappning som är reglerad, eftersom medelvattenföringen i älven är 337 m³/s. Vatten utöver minimitappning kan hindra utdöende eller åtminstone förlänga utdöendet av arter och miljöer.

Natura 2000-tillstånd krävs för nolltappning under byggtid

De kompletterande undersökningarna och modelleringarna av översvämningarna i älven vid olika flöden som Fortum gjort visar att det finns en 25 % risk för höga flöden under perioden med 0-tappning genom verket. Det finns också en risk i att byggtiden med 0-tappning förlängs från planerade fyra månader, som i alla byggprojekt. Länsstyrelsen bedömer att det är risk för betydande påverkan på

miljön inom Natura 2000-område och att tillstånd enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken krävs.

Bedömningen grundar sig på paradoxen att trots att mer vatten behövs i Båtforsområdet finns samtidigt en risk att för mycket vatten under för lång tid kan dränka och döda de grova träd av ek, lind, asp m.m. som är av avgörande betydelse för många av de skyddade arterna. En alltför långvarig översvämning av de kvarvarande älvängarna kan på samma sätt hota överlevnaden av älvängslöparen och andra djur och växter knutna till den miljön. Denna risk är enligt 7 kap. 28 a § tillräcklig för att Natura 2000-tillstånd krävs. Ansökan innehåller inte några förslag på försiktighetsmått under 0-tappning eller något tillräckligt underlag för att avgöra möjligheten att ge tillstånd enligt 7 kap. 28 b § miljöbalken. Enbart det faktum att Natura 2000-tillstånd krävs för byggande av nytt kraftverk innebär att "endast obetydlig miljöpåverkan" överskrids och verksamheten kan inte tillåtas med hänvisning till 4 kap. 6 § miljöbalken. Om 0-tappning tillåts bör den ske under perioden juli – oktober.

Fisk

Fortum hänvisar till kompensationsuppgörelsen angående fisket för att inte anordningar för fisken behöver utföras. Länsstyrelsen anser att det allmänna fisket inte kan jämföras med fiskar som naturvärde och att de allmänna hänsynsreglerna ska gälla. Sökanden ska därför anlägga fiskvandringssväg/faunapassage. Det bör föreskrivas en minimitappning i Tammån.

Miljö kvalitetsnormer för vatten

Ansökan tar inte upp miljö kvalitetsnormen som gäller för Dalälven genom Untra. Den ekologiska statusen är måttlig på grund av vattenregleringen och rensningarna. Miljö kvalitetsnormen är att god status ska ha uppnåtts 2021. Ansökan innehåller inga åtgärder för att normen ska kunna nås.

Strandskydd

Det framgår inte av ansökan hur Fortum anser att strandskyddet ska hanteras. Det saknas också en beskrivning att hur ansökan uppfyller strandskyddets syften samt åberopande av särskilda skäl. Strandskyddets syften är enligt 7 kap. 13 § miljöbalken att långsiktigt bevara allemansrättslig tillgång till strandområden samt bevara goda livsvillkor för växt- och djurlivet på land och i vatten.

Massupplag

För att massupplag inte ska anses tillståndspliktiga enligt 9 kap. miljöbalken krävs att det finns ett syfte samt att upplaget innebär mindre än ringa risk. Länsstyrelsen anser att det saknas syfte för hela mängden massor och att upplaget är tillståndspliktigt. Underlag för en sådan prövning saknas i ansökan.

Riksintresse friluftsliv

Nedre Dalälven är av riksintresse enligt 4 kap. 2 § miljöbalken, här ska turismens och främst det rörliga friluftslivets intressen särskilt beaktas vid bedömningen av tillåtligheten av exploateringsföretag eller andra ingrepp i miljön. I dag finns det en iordningställd entré till Daläven och Båtfors över spärrdammen. Länsstyrelsen har stått för halva kostnaden för den väg och parkering som utgör entrén. Detta är den enda entrén landvägen till Båtforsområdet från den södra sidan av Dalälven. När spärrdammen tas bort försvinner entrén och därmed i realiteten möjligheterna att utan båt ta sig ut i Båtforsområdet från Uppland. Om inte passagen över spärrdammen ersätts med en ur tillgänglighetssynpunkt likvärdig entré anser Länsstyrelsen att påverkan på friluftslivet blir så stor att verksamheten inte är tillåtlig. En entré genom kraftverket som endast är tillgänglig under kontorstid är inte tillräckligt.

Båtfors naturreservat

Länsstyrelsen anser att slutsatsen vad gäller påverkan på naturreservatet i miljökonsekvensbeskrivningen är felaktig, då den inte grundar sig på den faktiska vattenmängd som kraftverket tagit i anspråk historiskt. Då hela naturmiljön i Båtfors är instabil p.g.a. påverkan från vattenregleringen anser Länsstyrelsen att det

finns en risk för betydande försämring för miljöer och arter i vattnet och i anknytning till vattnet om utbyggnaden genomförs.

Syftet med naturreservatet är att bevara området samt att skydda och vid behov vårda de biotoper och naturkvaliteter som enligt reservatsbeslutet kännetecknar området. Området är av allmänekologiskt intresse, har stor betydelse för bevarandet av arter och är, trots påverkan från vattenkraftsregleringen, av stort limnologiskt och hydrologiskt intresse. Tack vare de näringsrika älvsedimenten, kalkhalten och älvens temperaturutjämnande verkan är växtligheten ovanligt rik för dessa breddgrader. Här finns växter som normalt inte förekommer så långt norrut i landet. Områdets orördhet gör att flera arter lavar och svampar som trängts tillbaka av det moderna skogsbruket klarar sig här.

Det är enligt föreskrifterna förbjudet att avverka eller på annat sätt skada levande eller döda träd eller annan växtlighet. Om 0-tappning skulle medföra att lövträd avdödas kan det vara ett brott mot föreskrifterna.

Riksintresse naturvård

Båtforsområdet är även av riksintresse för naturvården enligt 3 kap. 6 § miljöbalken. Ett riksintresse ska så långt möjligt skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada natur- eller kulturmiljön. Påtaglig skada kan enligt Naturvårdsverkets allmänna råd (2005:17) uppstå om en åtgärd mer än obetydligt kan skada något eller några av de värden som utgör grunden för riksintresset. Värdena i Båtfors utgörs av skogen och vattnet; löv-barr-blandskog, ädellövskog, lövskog, naturskog och strandsumpskog, limnogen strandkomplex och strandäng.

Vattenmiljöer

Dalälven är nationellt särskilt utpekat som ett värdefullt vattendrag som bör skyddas inom arbetet med miljömålet Levande sjöar och vattendrag. Över huvud taget har Båtforsområdets värde ökat i omvärldens ögon då det också pågår

bildande av biosfär-område för Nedre Dalälven. Den reella förändringen i tappningsregimen med det nya kraftverket kan innebära en försämring av den ekologiska statusen vilket inte är tillåtet enligt Vattendirektivet.

Miljökonsekvensbeskrivningen saknar redogörelse för miljöer, habitat och arter under vattenytan, vilket gör att konsekvenserna av ett nytt kraftverk inte kan bedömas. Bottenlevande organismer, bottensubstrat och vattenkemi bör redovisas. De lokala harrbestånden i nedre Dalälven har mycket stort skyddsvärde. Miljökonsekvensbeskrivningen behöver kompletteras med en ordentlig utredning om var de naturliga harr- och öringpopulationerna samt den hotade aspen förekommer och leker i området.

Fångdammar ska byggas och rivs "under stor försiktighet" enligt miljökonsekvensbeskrivningen men det anges inte vad det innebär eller vilken grumling som kommer att ske och under hur lång tid den kommer att pågå. Inloppskanalen ska fördjupas men konsekvenser av det ingreppet är inte utrett.

Kulturmiljöaspekter

Untra kraftverksmiljö har uppmärksammats som en kulturmiljö av nationellt intresse och av byggnadsminnesklass i inventeringar och beskrivningar. Fortums avsiktsförklaring att vilja ta tillvara de kulturhistoriska värdena i det befintliga kraftverket är mycket positiv. Av underlaget framgår att den nu planerade utbyggnaden i huvudsak kan genomföras utan att centrala kulturhistoriska värden går förlorade och att den äldre kraftverksbyggnaden kan bevaras intakt, både in- och utvändigt. En negativ konsekvens är dock att den befintliga mässbyggnaden behöver rivs i samband med byggande av ny avloppstunnel. Det vore här angeläget att söka en lösning som innebär ett bevarande av byggnaden. För att undvika att den nya kanalen delar kraftverksbyn i två delar, bör det ursprungliga alternativet att placera kraftverksbyggnaden på vänstra stranden utredas närmare.

Planaspekter

Untra kraftverksmiljö är uppmärksammas som en kulturmiljö av nationellt intresse och håller byggnadsminnesklass i inventeringar och beskrivningar. Området har även höga natur- och landskapsbildsvärden samt höga värden för friluftslivet.

I den händelse ingen prövning av projektet kommer att ske genom planläggning eller områdesbestämmelser, anser planenheten inom länsstyrelsen att ansökan måste utvecklas betydligt avseende projektets påverkan av miljön. För detta behövs även illustrationer över hur kraftverksmiljön och miljö i sin helhet kommer att se ut efter genomfört projekt, inklusive rivningar och eventuella kompensationsåtgärder. Gestaltungs- eller kvalitetsprogram för tillkommande byggnader och anläggningar bör göras för att garantera att även estetiska och kulturhistoriska värden överhuvudtaget får en prövning. Den prövning som sker enligt PBL kan inte anses tillräcklig i Untra när enbart översiktsplanen finns som grund för prövning. Av miljökonsekvensbeskrivningen kan dock utläsas att bedömningen i rapporten är gjord utifrån antagandet att inga byggnader skulle påverkas eller rivas, vilket inte längre stämmer.

Länsstyrelsen Gävleborg

Länsstyrelsen har yrkat att tillståndet ska förenas med villkor om utökad tappning under våren. Detta villkor ska syfta till att bevara de skyddsvärda områdena Båtfors och Spjutholmen. Idag saknas tillräckligt med kunskap för att kunna fastställa en lämplig vartappning. Länsstyrelsen yrkar därför att domstolen skjuter upp frågan om tappning under våren till Båtfors och Spjutholmen, och meddelar ett utredningsvillkor i enlighet med nedanstående:

Bolaget ska såvitt det går att påverka genom reglering av Untraverket med tillhörande dammar genom Båtforsen tappa minst 400 m³/s med en varaktighet på minst 40 dygn under perioden maj – juni. Denna tappning ska genomföras vid minst tre tillfällen under en 10-årsperiod. Den ökade vartappningen för respektive tappning samt för hela utredningsperioden ska utvärderas utifrån vilken effekt de haft på de bevarandemål för gynnsam bevarandestatus som anges i skötselplanen för Båtforsområdet.

Resultatet av utvärderingen tillsammans med förslag på slutliga villkor för vårtappning vid Untra kraftverk ska redovisas till miljödomstolen senast elva år efter det att tillståndet vunnit laga kraft.

Untra kraftverk är beläget i Uppsala län, men vattenregleringen för kraftproduktion vid Untra påverkar allmänna intressen i Gävleborgs län. Länsstyrelsens yttrande omfattar endast påverkan på områden i länet och då i första hand Båtfors- och Spjutholmens naturreservat, som även är utpekade som Natura 2000-områden.

Kraftproduktion vid Untra kraftverk medför en påverkan på Båtfors- och Spjutholmens naturreservat och Natura-2000 områden, genom att älvens vatten i huvudsak leds förbi området genom kraftverket. Av områdenas bevarandeplaner framgår att de naturtyper och arter (Sumpskogar av fennoskandisk typ, Nordliga översvänningsängar och Ek-alm-ask blandskog längs vattendrag m .fl.) har utpekats som skyddsvärda missgynnas av minskad och reglerad vattenföring, se bilaga utdrag från bevarandeplan för Spjutholmen (Båtfors) X län. Fokus på hotbild och gynnande åtgärder. En mycket central parameter för flertalet av de skyddsvärda naturtyperna är återkommande och varaktiga översvämningar av landskapet. Regleringen för vattenkraftproduktion minskar förekomsten av denna översvämning. Länsstyrelsen gör därför bedömningen att den viktigaste åtgärden för att gynna de utpekade skyddsvärda områdena är en utökad tappning till Båtforsområdet i samband med vårfloden. En sådan ökad tappning till Båtforsområdet behöver inte genomföras varje år för att ha en betydande positiv effekt utan vartannat till vart tredje år kan vara fullt tillräckligt. Enligt länsstyrelsens bedömning bör tappningen till Båtforsområdet klart överstiga älvens medelvattenföring och ha en varaktighet på runt 40 dagar i samband med den naturliga vårflodsperioden (maj – juni) för att ge önskvärd effekt. Länsstyrelsen gör bedömningen att en sådan tappning skulle kunna ge förhållandevis stor miljönytta i förhållande till förlorad kraftproduktion. En ökad tappning till Båtfors som uppgår till 400 m³/s under 40 dagar vart tredje år innebär exempelvis i förhållande till den totala medelvattenföringen under perioden en förlust på ca fyra procent. Vidare så förekommer återkommande vårflöden som

är så pass stora att en tappning om 400 m³/s till Båtfors, kan klaras utan motsvarande minskning av kraftproduktionen. Vissa högflödesår finns också tillräckligt med vatten för att köra kraftverket för fullt samtidigt som minst 400 m³/s tappas till Båtfors. Detta gör att den verkliga förlusten av ökad vartappning över längre tid är mindre än fyra procent.

Idag finns dock inte tillräckligt med kunskap för att i detalj kunna fastställa en ur miljö- och ekonomisk synpunkt lämplig ökad tappning under våren. Sökande bör därför under en provotid om tio år genomföra minst tre utökade vartappningar till Båtforsområdet. De utökade tappningen ska utvärderas utifrån de effekter den ökade tappningen har på de bevarandemål som finns angivna i skötselplanerna för Båtfors- och Spjutholmens Natura 2000-områden. Resultatet av utredningen med förslag till slutliga tappningsbestämmelser, ska redovisas till Miljödomstolen senast elva år efter det att tillståndet vunnit laga kraft.

Tierps kommun

Om Miljödomstolen kommer fram till att tillstånd kan ges anser kommunen att följande skydds- och kompensationsåtgärder krävs för att åtgärden ska vara förenlig med strandskyddets syfte och inte påtagligt skada riksintressena:

- En betydligt lägre tappning än 420 m³/s tillåts genom båda kraftverken sammanräknat. Det faktiska flödet ska kunna mätas.
- Resterande flöde fördelas till övriga älvgränar. Minimitappning införs även för Tammsforsen, Djupströmmen och flottningskanalen. Minimitappningens nivåer bestäms efter naturmiljöernas behov och ska variera med årstiden, exempelvis att genomspolning av lekbottnar erhålls på våren. Vid synen den 16 september 2010 tappades ca 1-2 m³/s i Tammån vilket kan vara en lämplig miniminivå sommartid för Tammsforsen.
- Översvämning av Natura 2000-områden tillräckligt mycket och ofta måste säkerställas. I minst tre år av en 10-årsperiod ska vatten tappas genom Båtforsområdet i sådan mängd att minst 75 % av landytan i naturreservatet är täckt av vatten i minst fem veckor.

- Under byggtiden ska den temporära ledningen från Tammån utformas på ett sådant sätt att den inte blir vandringshinder för vattenlevande organismer. Djupströmmen eller flottningskanalen får ej torrläggas under byggtiden.
- Vid torrläggning av det befintliga kraftverket och uppförandet av det nya ska moderna skyddsgaller installeras av en sådan sort som minskar skada på fisk, då främst med tanke på ål.
- Minst en vandringsväg för fisk skapas som ett omlöp. Fortums anlitate experter förespråkar två omlöp, ett vid Tammsforsen och ett mellan Untrafjärden och Båtforsområdet. Kommunen bifaller. Detta är också nödvändiga åtgärder för att uppfylla miljö kvalitetsnormen enligt vattendirektivet.
- Det måste klart och tydligt framgå att vägen förbi kraftverket ut till Båtforsområdet är öppen för allmänheten att promenera på. En parkering i anslutning till överfarten bör anordnas för att tillgängligheten framöver ska vara likvärdig med hur det ser ut i dagsläget.

Naturvård och friluftsliv

Områdets mycket höga naturvärden är starkt knutna till forsekosystem och naturtyper som är direkt beroende av översvämningar, såsom älvängar, svämskogar och urskogsartade ädellövskogar. Området är unikt både för Sverige samt sett i ett globalt perspektiv och hyser en lång rad mycket sällsynta arter som vid nedre Dalälven och i synnerhet i Båtforsområdet har sina rikaste och kanske enda förekomster överhuvudtaget. De största hoten mot naturvärdena är alltför låg vattenföring samt uteblivelse av översvämningar och höga flöden.

Enligt 4 kap. 6 § miljöbalken får inte vattenkraftverk samt vattenreglering eller vattenöverledning för kraftändamål utföras i Dalälven nedströms Näs bruk. Detta gäller inte vattenverksamhet som förorsakar endast obetydlig miljöpåverkan. Enligt 2 kap. 6 § miljöbalken ska bestämmelserna i 3 och 4 kap. tillämpas endast i de fall som gäller ändrad användning av mark- eller vattenområde. Att bygga en ny kraftstation nedsprängd i berget samt gräva en ny 100 m lång och 40 m bred inloppskanal och en 400 m lång och 30-40 m bred utloppskanal i ett månghundra-årigt eklandskap är att betrakta som ändrad markanvändning. Ingreppet är

irreversibelt, habitaterna för de rödlistade arterna går för alltid förlorade. Sträckan där 250 m vattenavledningsdike från Tammåns mynning ska grävas och där det på samma sätt ska avverkas ekar med rödlistade arter går dock att återställa efter byggtidens slut, men det tar flera hundra år innan de förlorade värdena har återskapats.

Uppläggning av fem meter höga och till arean mycket omfattande upplag för cirka 350 000 m³ massor på skogsmark inom riksintresse för naturvård och friluftsliv är ändring av markanvändning.

Åtgärderna kan på ett betydande sätt påverka miljön i ett Natura 2000-område och kräver således prövning enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken. Genom det nuvarande kraftverket kan det tappas maximalt 420 m³/s om alla turbiner är igång men p.g.a. driftstopp för underhåll och problem med kravis så tappas det normalt mindre vatten, enligt SMHI:s mätningar är den högsta slukförmågan hos nuvarande kraftverk 352 m³/s. Den nya kraftstationen får en turbin med en vattenföringskapacitet om 340 m³/s. Den ska köras tillsammans med de gamla turbinerna som alterneras sinsemellan så att den sammanlagda vattenavledningen begränsas till maximalt 420 m³/s. Med den nya kraftstationen blir dock den totala slukförmågan mycket större och dessutom problemen med iskravning mindre. Kraftverken kommer att kunna tappa fulla tillåtna 420 m³/s och resultatet blir 70 m³/s mindre till Båtforsområdet.

Miljökonsekvensbeskrivningen behöver kompletteras med en redovisning för hur mycket vatten som faktiskt tappas genom Båtfors idag och har tappats de senaste åren samt ett troligt scenario om det nya kraftverket byggs. Om det nya kraftverket skulle kunna innebära att mindre vatten avleds till Båtfors behöver det utföras någon form av kompensationstappning och reglering av hur överskottsvatten hanteras för att säkerställa naturvärdena.

Bevarandestatusen för Natura 2000-områdena är idag icke gynnsam. Det främsta skälet till detta är vattenregleringen. Alla åtgärder som utförs i området måste vara

förbättringar för de mycket hotade arter som fortfarande lever här, på gränsen till utrotning. Minsta lilla försämring i deras biotoper kan få förödande konsekvenser. För att uppnå gynnsam bevarandestatus inom områdena krävs därför att en mer naturlig vattenfluktuation återskapas. Översvämningarna måste vara tillräckligt långvariga och kraftiga för att kunna dränka granar som annars tar över de lövrika miljöerna. De öppna älvängarna är också beroende av naturliga störningar såsom översvämningar och isskjuvning som håller markerna öppna och fria från igenväxning. Forskosystemen behöver återkommande höga flöden som kan skölja ur sedimenterat material från forsbottnarna.

Miljökonsekvensbeskrivningen behandlar fortfarande inte frågeställningarna kopplade till vattendirektivet samt miljömålen "Levande sjöar och vattendrag" och "Ett rikt växt- och djurliv". Området är nationellt särskilt utpekad som värdefullt vattendrag i miljömåls-sammanhang. Miljökonsekvensbeskrivningen saknar även fortfarande information om värden i vattenmiljöerna såsom bottenfauna och - flora i forssystemen. Miljökonsekvensbeskrivningen behandlar inte heller diskussion om det stora värdet i naturliga populationer av harr- och öring kontra inplanterad fisk, eller uppgifterna om asp i Tammån. De lokala harrbestånden i nedre Dalälven har mycket stort skyddsvärde. Miljökonsekvensbeskrivningen måste kompletteras med en ordentlig utredning om var de naturliga harr- och öringpopulationerna samt den hotade aspen förekommer och leker i området. Kommunen anser fortfarande att Fortum ska komplettera sin ansökan med minst en möjlig fiskvandringssväg förbi Untra kraftverk.

Det finns ingen redogörelse för de akvatiska värdena i vare sig Tammån eller Djupströmmen, ej heller information om vilken den faktiska tappningen till de båda forsarna är och har varit. Inget vatten planeras att avledas till Djupströmmen under byggtidens etapp 2, miljökonsekvensbeskrivningen saknar beskrivning av vilka konsekvenser det kan få. Avledningen till Tammån kommer dock att bibehållas på samma nivå som normalt. Vid Tammåns mynning kommer en temporär ledning i form av en ca 250 m lång vägtrumma/dike att anläggas för att leda vattnet förbi fångdammarna i Tammåns utlopp samt i utloppskanalen. Torrläggningen under

byggtidens etapp 2 sker i maj-augusti och harren leker i maj-juni, öringen vandrar ner under vår - försommar. Den temporära ledningen bör därför utformas så att vattenlevande organismer kan använda den som vandringsväg under byggtiden. Miljökonsekvensbeskrivningen behöver kompletteras med uppgifter om hur man ska undvika att de grumlande åtgärderna påverkar öringens lek i september-november.

Miljökonsekvensbeskrivningen saknar redogörelse för om fördjupningen vid Tammåns mynning, 300 m lång, 3 m djup och 30 m bred, kan få effekten att Tammån dräneras ur och får torrläggas. Det framgår inte heller hur fångdammarna ska utformas samt hur försiktighetsåtgärder ska kunna vidtas för att undvika grumling vid utplacering/ borttagande av dem.

Av upplagsytorna bedöms D1 och eventuellt delar av C1 som mest lämpliga och bör användas i första hand. D1 kan anses vara en yta som ingår i verksamheten. C1 har förlorat sina höga naturvärden sedan skogen som var aktuell för naturreservatsbildning avverkades men är ändå naturmark inom riksintresse för naturvård och friluftsliv. Delar av området kan behöva tas i anspråk för att förstärka dammvallen och de delarna kan eventuellt användas för ett mindre massupplag. Område E har trots att det består av produktionsskog ändå naturvärden som förstärker de skyddade områdenas värden genom sitt inslag av trivallöv, ek och hassel.

Kulturmiljöaspekter

Området kring Untra kraftverk är av stort intresse för kulturmiljövården, även i ett nationellt perspektiv. Anläggningen illustrerar en avgörande epok i Sveriges industriella historia, och byggdes ursprungligen för att försörja hela Stockholms stad med elektricitet. Kraftverksområdets stora kulturmiljövården har uppmärksamats i flera sammanhang, bl.a. genom Riksantikvarieämbetets kraftverksinventering, genom Länsstyrelsens omfattande dokumentationsarbete av Untras kulturhistoriska värden, samt i Tierps kommuns eget kulturmiljöprogram. Untraverket och kraftverksbyn utgör även ett regionalt intresseområde för kulturmiljövården.

I dag ligger kraftverksbyn i direkt anslutning till kraftstationen, men i och med den föreslagna placeringen av det nya kraftverket klyvs den väl sammanhållna och ”lättlästa” bebyggelsemiljön i två delar. En ny bro över utloppskanalen blir den enda förbindelselänken mellan de två delarna av området. Tierps kommun anser att denna förändring är av stor betydelse, och att ansökan utgör ett otillräckligt underlag för att bedöma konsekvenserna av detta. Det är dock positivt att kraftverksbyggnaden inte förändras.

Entomologiska Föreningen i Uppland

Det grundläggande problemet är avsaknad av en garanterad och förlängd vårflod inom Båtfors naturreservat. Det skulle behövas kraftig översvämning ca en månad under t.ex. vart tredje år. Istället anser föreningen att ansökan syftar till ett hårdare nyttjande och ökad kapacitet av vattenkraften, vilket leder till ett ännu mindre flöde genom reservatet. Om bolaget har god vilja vad gäller naturvård finns faktiskt redan idag stora möjligheter. Man skulle t.ex. genom tillfälligt minskat flöde via kraftverket låta vårfloden med ursprung bl.a. i den oreglerade Västerdalälven få ett naturligt inflytande i Båtforsområdet under längre tid med några års mellanrum. Inte ens en så enkel och föga kostsam åtgärd har man föreslagit. Förmodligen av rena vinstskäl och ett grundläggande ointresse för naturen, vilket lyser fram i den nya ansökan.

Unikt naturområde

Den kompletterade miljökonsekvensbeskrivningen saknar en insikt om de samlade naturvärdena vid nedre Dalälven och särskilt Båtfors-området, och om de ekologiska processer som är nödvändiga för den biologiska mångfalden. Älvområdet i sin helhet är unikt i EU genom en särpräglad ekologi och arter knutna till naturliga starrängar, svämskogar och ädellövskogar. Inom Båtforsområdet förekommer bl.a. flera sällsynta vedinsekter som Sverige åtagit sig att skydda inom EU-nätverket Natura 2000. Det gäller även känsliga habitat (habitatdirektivet). Här finns även ett stort antal nationellt rödlistade insektsarter.

Igenväxning leder till försämringar av hela Båtforsområdets bevarandestatus

Båtforsområdets naturvärden är i hög grad en produkt av vattnets påverkan på den flacka landmiljön. Genom utbyggnad av älven har förändringarna i vattenregimen lett till en obalans i hela detta ekosystem. För litet vatten leds idag igenom reservatets övärld och forsar, och det kvarvarande flödet fluktuerar på ett snabbt och onaturligt sätt. Älvnära starrängar och lövrika strandskogar växer igen med gran vilket leder till mörkare mikroklimat och utslagning av ljuskrävande träd som bl.a. ek, asp och tall. Istället tvingas naturvårdande myndigheter till kostsam skötsel för att i viss mån, och tillfälligt, försöka motverka denna utveckling.

I området krävs mer vatten och naturligare, långsamma vattenståndsväxlingar. Allt talar för att nuvarande förslag med ett extremt ojämnt vattenflöde under högvattenperioder, och helt onaturligt snabba fluktuationer, kommer att försämma förutsättningarna för områdets fauna och flora ytterligare. Bolagets påstående att ”..ny kraftstation påverkar inte direkt någon del av Natura 2000-området Untra” är därför i grunden felaktigt, och vittnar om en brist på förståelse för ekologiska samband. Detta gäller även nästa punkt, som berör Båtfors i ett större sammanhang.

Följdverkningar av ett försämrat Båtfors inom regionen Nedre Dalälven

Nedre Dalälven utgör en långsträckt ekologisk mosaik där varje enskild del är viktig som livsmiljö, och även som spridningsväg för olika organismer. Många forskningsstudier visar att brutna förbindelser på sikt hotar överlevnaden hos spridningsberoende arter. Båtforsområdet är en viktig länk i denna ekologiska korridor genom sitt läge mellan Färnebofjärdens nationalpark och andra områden uppströms, och älvens öar och strandmiljöer nedströms vid Älvkarleby. Ett ytterligare försämrat Båtfors hotar alltså överlevnaden hos sällsynta arter inom hela nedre Dalälvsområdet, Bolagets påstående att ”åtgärderna endast berör en mycket liten del av riksintressets totala areal” är således vilseledande – i själva verket äventyras de biologiska värdena för överskådlig framtid inom ett mycket stort område som är unikt för Sverige och Europa.

Bristande miljöbeskrivning

I den reviderade miljökonsekvensbeskrivningen har man bortsett från den rika faunistiska litteraturen som för Båtforsområdet är ovanligt detaljerad och omfattande, och som sträcker sig tillbaka till 1930-talet. Detta förbiseende är anmärkningsvärt. Bolaget presenterar egna undersökningar som är mycket begränsade i tid och rum, och endast ett fåtal arter behandlas. Natura 2000-arter diskuteras mycket ytligt. De negativa effekter som skulle bli följden ifall ansökan gick igenom väljer man att antingen inte ta upp, eller bagatellisera utan konkreta argument.

Framtida planer på ytterligare uttag

Utbyggnadsplanerna kommer sannolikt att leda till mindre isbeläggning vid kraftverket, s.k. kravning, som regelbundet leder till att något mer vatten leds genom själva Båtforsområdet. Detta berörs inte alls i utredningen.

Föreningen anser att ansökan ska avslås då det på inga vis får ske ytterligare försämringar för området. Stora summor och arbete läggs redan idag ned som konstgjord andning för att motverka den negativa utvecklingen som redan sker i området p.g.a. uteblivna översvämningar.

Botaniska sektionen av Naturvetenskapliga Studentsällskapet i Uppsala

Sektionen framför synpunkter på miljökonsekvensbeskrivningen enligt följande. Områdets höga zoologiska värden har påtalats i andra remissvar, detta svar berör endast de botaniska aspekterna. I de frodiga, lövrika svämskogarna i naturreservatet och Natura 2000-området Båtfors nedströms Untra kraftverk finner man bland annat rödlistade kärlväxter. Även vissa lavar i området är direkt beroende av återkommande översvämningar. Andra lavar och svampar växer på gamla, grova lövträd av olika arter och gynnas dessutom av den höga luftfuktigheten i de älvnära delarna. Listan på arter som på något sätt är knutna till de tidvis översvämmade markerna längs älven kan göras längre.

I miljökonsekvensbeskrivningen upprepas ett flertal gånger att påverkan på Natura 2000-områdena av den planerade utbyggnaden kommer att bli försumbar eller obefintlig. Grundproblemet, åtminstone för den terrestra vegetationen och floran, är att tidigare regleringar har påverkat och fortfarande påverkar dessa unika miljöer genom minskade flöden, inte minst på våren. De våtmarker och skogar som med sina höga naturvärden präglar Båtfors (och andra områden längs Nedre Dalälven) tillförs helt enkelt för lite vatten för att de ska kunna stå ohotade. Detta lär inte den planerade utbyggnaden förbättra i sin nuvarande form. En naturlig översvämningsregim krävs som håller granen borta från älvstränderna, den är på god väg att ta över i svämskogar som under mer naturliga förhållanden domineras av trivial- och ädellövträd. På samma sätt hotas de öppna älvängarna, med sin artrika flora av örter och halvgräs, av igenväxning med viden, pors och andra vedväxter till följd av minskade översvämningsregimer i kombination med upphörd hävd. Åtgärder har satts in för att bevara dessa speciella naturtyper, t.ex. granavverkning och slåtter, men de blir hopplöst otillräckliga om vattentillgången begränsas ännu mer än vad som är fallet idag. Istället för att öka effektiviteten i verket genom att ytterligare minska den mängd vatten som når de skyddade områdena nedströms bör översvämningsregimen ses över så att naturvärdena inte förstörs ytterligare. Man kunde åtminstone tillåta en rejäl långvarig vårfloed genom Båtforsområdet med några års mellanrum. Detta skulle framför allt hålla tillbaka graninvandringen i de värdefulla svämskogarna.

Upplands Ornitologiska Förening

Föreningen bedömer att det reviderade förslaget om utbyggnad av Untraverket inte bör beviljas eftersom de potentiellt negativa effekterna på det redan mycket hårt ansatta Natura 2000-området Båtfors är helt oacceptabla ur naturvårdshänsyn.

Den reviderade miljökonsekvensbeskrivningen har kvar påtagliga brister på ett flertal punkter. Föreningen kan särskilt uttala sig ur ett ornitologiskt perspektiv och påpekade redan i sitt svar under den första remissrundan att Båtforsområdet och effekterna av älvens reglering är välkända, inte minst genom arbetet inom Projekt Vitryggig Hackspett. Föreningen konstaterar att miljökonsekvensbeskrivningen

fortsatt redovisar effekterna på skyddsvärda fågelarter i området mycket översiktligt och finner det dessutom mycket anmärkningsvärt att man förbiser och ignorerar den omfattande kunskap som inhämtats genom åren och som ger en tydlig bild av vatten regleringens dramatiska inflytande på ekologin i Nedre Dalälven. För flera rödlistade fågelarter som mindre hackspett, entita och mindre flugsnappare utgör Båtfors en optimal häckningsbiotop och området har hög potential som vinterrevir för exempelvis orre och tretåig hackspett. Andra rödlistade arter som häckar i det berörda området är bivråk, havsörn, nötkråka och skogsduva.

Kompensationsåtgärder som uthuggning och ringbarkning av gran och andra artificiella åtgärder för att gynna lövinslaget, öka andelen död ved och minska igenväxning kan vara effektivt för vissa arter och har potential att med kontinuitet i arbetet ge goda biotopförbättrande resultat. Idag avsätts stora ekonomiska resurser på en rad omfattande naturvårdsinsatser i Båtforsområdet. Omfattande selektiv avverkning av gran nämns ovan och Projekt Vitryggig Hackspett arbetar i elfte timmen för att bevara och återskapa de en gång så gynnsamma förutsättningarna för arten vid Nedre Dalälven. Vid ett eventuellt beviljande av en utbyggnad kommer områdets beroende av sådana insatser att bli ännu större och det måste vara ett krav att Fortum tar ett betydligt större ekonomiskt ansvar för dessa åtgärder än vad de gör idag.

Det bör dock betonas att sådana åtgärder aldrig fullvärdigt kan ersätta effekterna av en naturlig översvämning. Den överlägset mest fördelaktiga kompensationsåtgärden vid en utbyggnad skulle därför vara att begränsa de onaturligt snabba dygnsfluktuationerna i vattennivåer och framförallt att släppa igenom mer vatten till Båtfors naturreservat. Exempelvis skulle en återkommande vårflood med tillräckligt omfattande översvämning under minst fem veckor i maj och juni i genomsnitt var tredje år ge en grundförutsättning för att hejda och dränka granbestånd och hålla öppna älvängar fria från igenväxning.

Svenska Naturskyddsföreningen

Föreningen har yrkat att ansökan avslås alternativt avvisas då den inklusive tillhörande miljökonsekvensbeskrivning är så undermålig att den inte kan läggas till grund för beslut, eftersom intrånget i områden av riksintresse enligt 3 och 4 kap. miljöbalken kommer att bli otillåtet stort. Särskilt hänvisas här till 4 kap. 2 och 6 §§ miljöbalken. Verksamheten efter prövning enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken medför otillåten skada under byggskedet på de livsmiljöer i området som skyddas. Bland annat medför den planerade verksamheten alltför stor negativ påverkan på Båtforsområdet. Verkställighetsförordnande ska inte meddelas.

Undermålig ansökan och MKB

Stora osäkerheter råder bland annat vad gäller påverkan på områden nedströms kraftverket, påverkan på vegetation och bottenfauna och flora i forssystemen, dygnsvariation i vattenföringen, tydlig teknisk beskrivning av hydrologiska förhållanden etc. Vad föreningen förstår har utbyggnadsvattenföringen för Untraverket i ett flertal tidigare vattenmål under de senaste 30 åren angivits till 370 m³/s. Föreningen anser att det är märkligt att det befintliga Untraverkets nuvarande fem gamla turbiner fortfarande skulle kunna köras på sina teoretiskt maximala kapaciteter, d.v.s. tillsammans sluka 420 m³/s. Den siffra som den tidigare ägaren till kraftverket angav i broschyren "Untra kraftverk" (Stockholm energi, 1987) var 370 m³/s. Enligt bolaget skulle den nya verksamheten inte medföra att någon ökad störning på Natura-områden i Untras omgivning. Skillnaden mellan 370 m³/s och 420 m³/s är dock väsentlig. En sådan ändring skulle leda till att allt mindre vattenmängder skulle släppas förbi vid sidan av kraftverken vid Untra under högvattenperioder, med stora negativa effekter i Båtforsområdet som följd.

Verksamhetens förhållande till hushållningsbestämmelserna i 3 och 4 kap. miljöbalken

Enligt sökandens egen uppgift avser ansökan uppförandet av ett nytt kraftverk, med tillhörande utloppskanal i anslutning till Untra kraftverk. Att det verkligen är fråga om ett nytt kraftverk förstärks av den omständigheten att de gamla aggregaten, G1,

G2 och G3 kommer att rivs ut och vattenvägarna kommer att säkras. Utöver dessa åtgärder kommer utförandet att medföra:

- Att tillloppskanalen ska fördjupas i hela dess längd (1,0 km) samt breddas i anslutning till den nya kraftstationen. Kanalens area kommer därför att öka.
- Att norra och södra vallen kommer att byggas på och förstärkas.
- Att utloppskanalen (0,5 km) kommer att vidgas.
- Att en ny utloppskanal om 0,5 km kommer att byggas.
- Att en ny vägförbindelse med bro över utloppskanalen kommer att anläggas, enligt alternativ 1, ca 0,15 km nedströms kraftverket.
- Att den sammanlagda utbyggnadsvattenföringen i Untra kraftverk ökar genom den nya kraftstationen med 100 m³/s.

Sammantaget kan konstateras att ny mark kommer att tas i anspråk, såväl till det nya aggregatet som till utvidgad tillloppskanal och en helt ny frånloppskanal.

Även tillståndsplikten för den aktuella verksamheten påverkar bedömningen av huruvida projektet ska anses utgöra pågående eller ändrad markanvändning. Om det föreligger tillståndsplikt så är presumtionen att det inte kan anses vara pågående markanvändning.

Vad avser skyddet enligt 3 kap. 6§ miljöbalken så menar Naturskyddsföreningen att det sökta projektet inte är förenligt med detta skydd. Sökanden har inte heller påstått att det skulle finnas något konkurrerande riksintresse som skulle leda fram till att dessa skulle ställas mot varandra om de var oförenliga. Det råder således ett förbud mot åtgärder som kan påtagligt skada riksintressen, och någon avvägning mot andra intressen ska inte göras.

Vad avser skyddet enligt 4 kap. 2 § miljöbalken så har sökanden inte alls kommenterat detta i sin miljökonsekvensbeskrivning. Naturskyddsföreningen menar att det planerade projektet förhindras av bestämmelsen.

Vad avser skyddet i 4 kap. 6 § miljöbalken så är förutsättningarna för att kunna erhålla tillstånd att ingreppet endast innebär obetydlig miljöpåverkan.

Mot bakgrund av den miljöpåverkan som beskrivits ovan, inklusive redogörelsen av påverkan på vattenföringen kan det inte anses att den nya verksamheten endast kommer att medföra obetydlig miljöpåverkan. Man måste betänka att samtliga de åtgärder som beskrivits ovan ska äga rum inom det område som omfattas av skyddet enligt 4 kap. 6 § miljöbalken. Innebörden av skyddet är att det är ett absolut förbud mot utbyggnad om det blir mer än "endast obetydlig miljöpåverkan".

Otillåten påverkan på känsliga områden

Enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken krävs tillstånd för att få bedriva verksamhet som på ett betydande sätt kan påverka miljön i ett område som omfattas av EU:s nätverk Natura 2000.

I artikel 6.2 i art- och habitatdirektivet sägs:

"Medlemsstaterna skall i de särskilda bevarandeområdena vidta lämpliga åtgärder för att förhindra försämring av livsmiljöerna och habitaterna för arterna samt störningar av de arter för vilka områdena har utsetts, om sådana störningar kan ha betydande konsekvenser för målen med detta direktiv."

Med begreppet försämring avses "att livsmiljön försämras rent fysiskt. Den kan bedömas direkt med hjälp av ett antal indikatorer (/.../) och kan t.ex. innebära att området förminskas eller livsmiljöernas egenskaper ändras". (EU-kommissionens vägledning om skötsel och förvaltning av natura 2000 områden, s. 25).

Medan ett visst mått av störning kan tolereras, så finns alltså enligt kommissionens vägledning ovan inget sådant utrymme för försämring. Detta betyder att medlemsstaterna är skyldiga att vidta åtgärder som förhindrar någon form av försämring inom det skyddade området.

Naturskyddsföreningen menar att det enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken krävs tillstånd för projektet. På grund av de omfattande skador som projektet kommer att medföra så kan dock inte tillstånd meddelas, hinder föreligger enligt 7 kap. 28 b §. Enligt bestämmelsen räcker det med en risk ("kan skada...") för skada på den skyddade livsmiljön för att tillstånd inte ska få meddelas.

Enligt Föreningens uppfattning kan inte heller sådana förutsättningar anses föreligga, som enligt 7 kap. 29 § miljöbalken krävs för att tillstånd ändå ska kunna lämnas av regeringen.

Alternativa lösningar

Sökanden har själv redovisat att det finns ett alternativ till det nu sökta projektet, nämligen att renovera de befintliga aggregaten. En sådan lösning skulle få en avsevärt mindre påverkan på delområde 9, och de merkostnader som sökanden pekar på (främst i form av utebliven vinst från anläggningen) uppvägs tydligt av det mindre intrång den lösningen kommer att medföra på djur- och växtliv.

Tvingande orsaker som har ett väsentligt allmänintresse

Naturskyddsföreningen kan inte se att det skulle föreligga någon anledning till det sökta projektet som kan rubriceras som tvingande, eller att det skulle ha ett väsentligt allmänintresse. Ovan redovisades att det finns alternativ lösning. Det är förvisso ett allmänintresse att utvinna energi, men å andra sidan kan det lilla bidrag som detta kraftverk ger till landets energibehov inte på något sätt anses vara ett stort samhällsintresse. De pengarna kan Fortum istället lägga på att ytterligare försöka minska landets energibehov genom energisparinformation till landets hushåll etc. I EU kommissionens "Vägledning om artikel 6.4 i habitatdirektivet 92/43/EEG " s.8 anför:

"Det är rimligt att anta att "tvingande orsaker som har ett väsentligt allmänintresse, inbegripet orsaker av social eller ekonomisk karaktär" avser situationer där en plan eller ett projekt är absolut nödvändiga för:

- åtgärder eller politik som syftar till att skydda värden som är grundläggande för medborgarnas liv (hälsa, säkerhet, miljö),

- politik som är grundläggande för staten och samhället,
- genomförande av verksamhet av ekonomisk eller social karaktär som fullgör vissa skyldigheter i samband med offentliga tjänster."

Enligt Naturskyddsföreningens uppfattning kan inte det sökta projektet anses uppfylla dessa krav. Det sökta alternativet kan inte anses vara absolut nödvändigt ur någon av de i citatet angivna perspektiven.

Kompensationsåtgärder

Skulle ansökan ändå bifallas så menar Naturskyddsföreningen att genomtänkta kompensationsåtgärder måste vidtas. En tänkbar sådan kompensationsåtgärd vore att ändra vattenregimen i hela området, så att Båtforsområdet kom att omfattas av årligt återkommande översvämningar, med en varaktighet på minst fem veckor per år. Sådana åtgärder kräver dock omprövning av gällande vattendomar.

SLU ArtDatabanken

Nedre Dalälvsområdet är ett i Sverige unikt område, där naturvärdena i mycket hög grad är knutna till naturliga vattenståndsfluktuationer. Vattenkraftutbyggnaden har förorsakat stor förlust av naturvärden vid Nedre Dalälven, men förlusterna är varken totala eller irreversibla. Det är svårt att tänka sig något våtmarksområde i Sverige där en ändring av vattenföringen i riktning mot mer naturliga säsongsbetingade vattenståndsvariationer och minskad korttidsreglering skulle medföra större naturvårdsvinster. Nedre Dalälvsområdet är med andra ord ett av de områden där behovet och värdet av ändrade vattendomar är som störst. Fortums utbyggnadsplaner innebär ett steg i motsatt riktning. Här föreligger alltså en allvarlig och direkt konflikt mellan fortsatt vattenkraftsutbyggnad vid nedre Dalälven och nationellt högprioriterat bevarandearbete för flera hotade arter och hotade naturtyper.

Det faktum att Untraverket nu närmar sig slutet av sin tekniska livslängd bör föranleda en utredning av möjligheten att ändra regleringen av området i riktning mot en mer naturlig vattenregim. Inom Projekt Vattenföringen i nedre Dalälven utreder också berörda länsstyrelser i samarbete med Fiskeriverket och SNF hur en

ändrad vattenföringsregim kan återupprätta naturvärdena. En modernisering av Untraverket skulle, med de stora investeringar detta innebär och med den ökade kapacitet som skapas, försvåra eller omöjliggöra de framtida ändringar av vattendomar som är nödvändiga för att återskapa en mer naturlig vattenföring i Båtforsområdet. Istället för en utbyggnad, som uppenbart riskerar medföra ytterligare negativ påverkan på naturvärdena i Båtforsområdet, bör alla möjligheter uttömmas för att få till stånd en omprövning av vattendomen med inriktning på att åstadkomma en minskad påverkan på de höga naturvärdena genom en återgång till mer naturliga vattenståndsvariationer.

Söderfors-Hedesunda Fiskevårdsförening

Föreningen förvaltar och vårdar fisket bland annat i de delar av Dalälven som gränsar till Untra kraftverk uppströms. En lämplig fiskevårdsåtgärd är att anlägga en fiskväg vid Tammsforsdammen. Tammsforsgrenen tillhör för närvarande ej någon Fiskevårdsförening. I samband med byggnation av fiskväg bör Tammsforsgrenen tillföras Söderfors-Hedesunda Fiskevårdsförening. Det finns idag en helt annan syn på behovet av miljöhänsyn och ekologisk balans jämfört med den tid då de stora älvarna, t.ex. Dalälven, byggdes ut. De gamla avtalen är föråldrade och speglar inte de allmänna uppfattningar som idag finns beträffande hänsynstagande till natur och miljö. Det finns skäl att ställa större krav på Fortum än vad som eventuellt följer av avtal som idag anses föråldrade. Beträffande fiskbestånden måste till exempel även hänsyn tas till de stationära arterna.

Fiskevårdsföreningen instämmer i huvudsak i Fiskeriverkets kritiska yttrande angående den sökta verksamhetens påverkan på fiskbestånden och miljön i övrigt.

Marma-Mehedeby Fiskevårdsområdesförening

Det vore bra att på försök gör vårflodssläpp. Bolaget har sedan tidigare en skyldighet att sätta ut yngel. Under byggtiden kan ersättning för tillfälliga skador aktualiseras.

B E och Kågbo samfällighetsförening

Den överenskommelse som finns om engångsersättning för minskat fiske avser endast allmänt fiske, inte enskilt.

Untra Fastighets AB

Den mark som berörs av föreslagna åtgärder medför ingen större negativ inverkan på området, eftersom i huvudsak varken park- eller naturskyddsmark berörs.

Emellertid måste två byggnader rivas när det nya kraftverket uppförs. Mässbyggnaden kommer dock att återuppföras i samma stil, men på annan plats i området.

Svenska kraftnät

Det finns inget att erinra mot att massupplagen läggs på fastigheten Untraverket 25:2 under förutsättning att det läggs minst fyra meter från den grusade planen respektive befintliga ledningsgator och inte till en alltför hög höjd. En förutsättning för Svenska Kraftnäts godkännande är att Fortum garanterar att massorna inte är förorenade.

Bergviks Skog Väst AB och Vattenfall AB har yttrat sig i målet.

BOLAGETS BEMÖTANDE

Fortum har i inlägga den 28 augusti 2008 noga redovisat motiven för den justerade utformningen av ombyggnadsförslaget. Kort kan erinras om att Natura 2000-områden ej berörs, befintligt kraftverks höga kulturvärden bibehålls, fortsatt utnyttjande av inhemsk och förnybar resurs sker, varvid hushållning och kretslopp främjas.

Fortum vill även erinra om att nu aktuell prövning inte längre avser ökad drivvattenföring genom Untra och inte heller begäran om ändrade regleringsbestämmelser.

Beträffande Tammån konstateras att en del av flödet härrör från läckage genom Södra vallen längs intagskanalens högra sida. Vallen ska förstärkas och tätas av säkerhetsskäl. Följden blir ett minskat flöde i Tammån.

Med hänsyn till miljön i och kring Tammån är Fortum berett att i takt med att läckage åtgärdas släppa motsvarande vattenmängd via dammluckan vid Tammån. Läckagemätning visar att tätning av Södra vallen sannolikt kommer att innebära att vattenflödet till Tammån minskar. Det minskade vattenflödet avses att kompenseras i takt med att läckaget åtgärdas upp till en vattenmängd på 250 l/s. Fördjupningen i utloppskanalen ger endast en marginell påverkan på vattennivån i utloppskanalen varför det inte bedöms finnas någon risk för att Tammån kommer att påverkas negativt.

Motsvarande åtgärd är inte motiverad för flottningskanalen på intagningskanalens motsatta, vänstra sida. Den nedlagda flottningskanalen är en del av kraftverksanläggningen och ska användas för kontroll av läckage och dammsäkerhet.

I erinringar har framförts frågor om befintliga kraftverkets slukförmåga. Frågan har tidigare belysts i målet med hänvisning till SMHI:s bedömning som utmynnade i 430 m³/s. Härutöver har Fortum uppdragit åt SWECO att skatta den i dagsläget nominella slukförmågan för turbinerna 1 – 5. SWECO kommer fram till att 420 m³/s är stationens nominella slukförmåga. Utredningen har getts in i målet.

Den totala drivvattenföringen i Untra kraftverk blir således även med ett nytt aggregat oförändrad 420 m³/s. Vattenhushållningen som nämnts enligt gällande bestämmelser.

Området kring Untra är i flera hänseenden skyddat och bevarandevärt. Ett sådant anspråk utgör Untras kraftverksmiljö. Som nämnts är utförandet av en kompletterande kraftverksbyggnad en förutsättning för bevarandet av befintliga Untra kraftverk.

En annan aspekt är skyddet i 4 kap. 6 § miljöbalken mot utförande av vattenkraftverk i aktuell del av Dalälven. Här är dock att märka att det inte gäller redan befintliga kraftverk och oförändrad markanvändning.

Ett betydande skydd för stora områden i trakten har tillkommit genom utpekande av Natura 2000-områden. Det är viktigt i sammanhanget att erinra om att Natura 2000-skyddet tillkommit med vattenkraftverket och dess drift som faktiska förhållanden. Ett annat uttryckssätt är att kraftverksdriften är helt förenlig med Natura 2000-förordnandet.

Ombyggnaden av kraftverket är således inte motstridig Natura 2000, under förutsättning att utförandet i sig inte innebär oacceptabla skador.

Det förslag som nu prövas kan inte anses på ett betydande sätt påverka miljön i Natura 2000-områden. Särskilt tillstånd enligt 7 kap. miljöbalken krävs inte. Även om annan bedömning skulle göras föreligger inte hinder mot tillstånd enligt 7 kap. 28 b miljöbalken.

I samband med schaktning och bergsprängning för kraftverket utvinns jord- och bergmassor som skall användas dels för planering vid kraftverket och längs vattenvägarna samt för fångdammar och dels som förstärkning av de omfattande dammar och vallar som utgör en del av Untra kraftverk.

Endast vissa delar av kommande säkerhetshöjande åtgärder på dammarna ingår i nu aktuell tillståndsprövning. Merparten av övriga säkerhetshöjande åtgärder kommer att ske när pågående projektering slutförts. Arbetena kommer till del att ske i torrhet. I övrigt kommer tillståndsprövning hos miljödomstolen att ske.

Massorna som inte åtgår för nu aktuella arbeten placeras i upplag i avvaktan på resterande arbeten. Utformningen av upplagen har redovisats.

Untra kraftverk var föremål för omprövning med början 1973 till följd av Kammarkollegiets ansökan om ändrade föreskrifter avseende åtgärder för fisket och vattenhushållning med beaktande av naturvårdens intressen. Kammarkollegiets ansökan avsåg kompensationsåtgärder för laxfisket och övrigt strömfiske. Avtal träffades 1985 som fastställdes som förlikning av Vattendomstolen. Avtalet innebar en skyldighet för kraftverksägaren att betala ett engångsbelopp om 27,4 miljoner kronor, vilket belopp ersätter alla för kraftverken (Untra och Lanforsen) gällande förpliktelser att erlagga avgifter och utföra åtgärder för såväl gången tid som för all framtid. Ersättningen omfattar även, såvitt gäller det allmänna fisket, en eventuell framtida utbyggnad av Untra kraftverk med ytterligare ett aggregat för cirka 300 m³/s. Avtalet innebär således att de förslag till åtgärder som Fiskeriverket givit uttryck för i yttrande täcks av den träffade uppgörelsen. Måhända kunde det vara på sin plats att Kammarkollegiet och eller Fiskeriverket för information i målet översiktligt redovisar hur den avtalade ersättningen 27,4 miljoner kronor använts under gångna 20-talet år.

Yrkandet om minimitappning för naturvårdsintressen återkallades av Kammarkollegiet i 1973 års mål. Upplysningsvis må här nämnas att det sedan 1986 gäller en föreskrift om minimitappning till Båtforsområdet med 40 m³/s 1/5 – 30/6, 20 m³/s 1/7-31/8 och 10 m³/s 1/9 -30/4.

Ytterligare värt att nämna är att den förändring av flöden i Dalälven som skett under 1900-talet i allt väsentligt beror av Siljans och Trängslets regleringar. Krav på ökad minimitappning vid Untra ska rätteligen riktas mot flertalet verksamhetsutövare av vattenverksamhet i älven och inte mot Untra kraftverk.

Untra kraftverk och den s.k. kraftverksbyn har tidigare utgjort en fastighet. Fortum avyttrade sedermera mark och bostadsbebyggelse i kraftverksbyn. Överenskommelse har träffats med fastighetsägaren Untra Fastighets AB om överlåtelse av mark som erfordras för kraftverksbygget angränsande till Fortums strömfallsfastighet.

Beträffande den exteriöra gestaltningen av kraftverksbyggnaden har Fortum valt att redovisa ett alternativ. Den slutliga utformningen bör utarbetas i samråd med kommunen och länsstyrelsen inom ramen för byggnadslovsprövningen. De visualiseringar som redovisas ger en för tillståndsprövningen god bild av anläggningens möjliga utseende.

Planerade åtgärder i utloppskanalen berör en sträcka på ca 300 m, denna del är en kanal sprängd i berg alltså inget naturligt vattendrag.

Påverkan på Natura 2000-områdena Båtfors, Spjutholmen och Kvarnösns västligaste delområde bedöms till största delen vara avhängig vattenreglering. Slutsatsen är dock att ett nytt aggregat inte bedöms medföra någon förändrad påverkan på naturtyperna 3210 (naturliga större vattendrag av fennoskandisk typ), 6450 (Nordliga översvänningsängar), 91E0 (svämlövskog) och 91F0 (svämädellövskog). Bedömningen bygger på att vattenhushållningen och regleringen inte förändras i och med nytt aggregat. Nytt aggregat bedöms inte heller medföra att påverkan på naturtyperna inom Bredforsen kommer att förändras då dämningssgränser och vattenståndsfluktuationerna i Untrafjärden förblir oförändrade.

Nolltappning genom Untra kraftverk under byggtidens etapp 2, maj-augusti, bedöms få huvudsakligen positiva följder för ingående naturtyper i Båtfors och Spjutholmen, men kan också innebära en risk för skyddsvärda lövträd vid mycket höga flöden under längre tid än ca 30 dagar.

Avledningen till Båtfors kommer att följas löpande. Förslagsvis upprättas i samråd med länsstyrelsen ett kontrollprogram med syfte att följa påverkan på strandskogar och strandängar.

Minskade vintertida flöden genom Båtforsområdet minskar vattenmassorna. Detta kan få en negativ effekt på arter som gynnas av ett mildare vinterklimat (speciellt vissa insekter, men även några lavar med en oceanisk utbredningsbild).

Kulturmiljö

Uppfattningen är fortfarande att det är mer ändamålsenligt att den specifika utformningen av kraftstationen sker i ett senare skede, i samband med prövning enligt plan- och bygglagen, och då i samråd med kommunen och Länsstyrelsen för att säkerställa att den arkitektoniska utformningen får en lämplig utformning i förhållande till omgivningen.

Massupplag

Det har inte framkommit några uppgifter som föranleder att misstanke om att uppkomna massor ska vara förorenade. Fortum gör därmed bedömningen att det inte föreligger någon föroreningsrisk. I samband med arbetenas genomförande kommer som alltid en okulär kontroll ske av massorna och påträffas föroreningar vidtas åtgärder i enlighet med egenkontrollen som baseras på gällande bestämmelserna om förorenade områden och egenkontroll.

Fångdammar

Byggnation av fångdammar kommer ske så att de huvudsakligen byggs upp av en bergvall som på uppströmssidan tätas med filter (bärlager) och morän. Fångdammen kommer att erosionsskyddas med sten i erforderlig utsträckning. Det läckagevatten som ändå uppkommer avses att pumpas upp och genomgå partikelavskiljning innan det åter avleds till älven. Massorna som nyttjas vid byggnation av fångdammarna kommer i huvudsak att utgöras av de jord- och bergmassor som uppkommer vid anläggningsarbeten för ny kraftstation och ny utloppskanal.

Framkomlighet, rekreation och friluftsliv

För att tillgodose krav på tillgängligheten in till Båtforsområdet och som kompensation för att spärrdammen tas bort så föreslås att det byggs en kombinerad bro för personbilstrafik och kablar över den nya utloppskanalen. Bron över nya utloppskanalen anpassas till biltrafik. Den kommer att förses med låst bom så att endast behöriga kan passera med bil. Via vägen på norra vallen finns möjlighet att med bil nå områdena på norra sidan om älven. Allmänheten kan använda bron för gång-

trafik och en parkeringsplats anläggs på lämpligt plats. Tillgängligheten säkerställs därmed enligt Fortums mening. Som angetts i ansökan anläggs en bro även nedströms befintlig kraftstation.

Förslag till kompensationsåtgärder

Som kompensation för de minst ca elva äldre ekar som behöver avverkas längs ny utloppskanal, samt eventuellt fler ekar längs temporär vattenledning från Tammsåns utlopp, sköts/ alternativt planteras minst 50 ekplantor i anslutning till kraftverket, söder om kanalen så att de utvecklar breda kronor (dvs. att annan vedartad vegetation hålls borta minst två meter från ekkronans ytterkanter). Som kompensation för detsamma sköts även ekmiljöerna i kraftverkets omgivningar (bl.a. i kraftverksbyn) tillsammans med biologisk kompetens. En veddeponi för ekvirke ordnas i en solig större glänta för att gynna bl.a. bredbandad ekbarkbock.

Som kompensation för negativ påverkan på strandskogsmiljöer p.g.a. onaturliga flödesförhållanden planeras och genomförs ändamålsenlig artificiell och återkommande skötsel av dessa på egen mark (främst uthuggning av gran och utgallring/friställande runt större ek och asp). Detta ska ske tillsammans med biologisk kompetens och i förekommande fall med beaktande av avtal och föreskrifter och i samarbete med berörd myndighet. När det gäller strandskogsmiljöer och strandängsmiljöer på annans mark och i naturskyddade områden bekostas relevant skötsel, i samråd med länsstyrelserna, med förslagsvis en viss andel av vinsten som genereras från Untra kraftverk årligen.

Som kompensation för minskade mängder läckagevatten genom inloppskanalens vallar minskar vattenflödet i Tammsån, Det minskade vattenflödet avses att kompenseras i takt med att läckaget åtgärdas upp till en vattenmängd på 250 l/s.

Under ruvningssäsongen för lom avses även fortsättningsvis vattenregleringen i Untrafjärden begränsas så att man minimerar risken för att fågelbon dränks.

Övrigt

Det finns ett behov att förnya delar av den snart hundraåriga Untraanläggningen. Vid eventuella begränsningar i drivvattenföring får motsvarande inskränkning göras i yrkandet beträffande slukförmåga för det nya aggregatet benämnt G6.

Fortums ansökan utgår från fortsatt drift av Untra med ett nytt aggregat som avlastar den befintliga anläggningen. Driftförhållandena ger i allt väsentligt oförändrad inverkan på omgivande miljö och övriga intressen.

De önskemål och krav som redovisats såvitt avser bl.a. ökad tappning av vatten till Båtforsområdet kan inte skäligen motiveras av den aktuella ansökan, som syftar till elproduktion med oförändrad miljöpåverkan samt ett bevarande av den kulturhistoriskt värdefulla kraftstationen. Till saken hör vidare att väsentligen all reglering sker uppströms Untra.

Motsvarande invändning kan göras när det gäller myggproblematik och Naturvårdsverkets plötsliga intresse för målet. Det får här erinras om att Naturvårdsverket så sent som 2008 meddelade att verket avstod från att lämna synpunkter i målet.

Myggproblematiken är förvisso en mycket stor olägenhet för människor och djur i trakten. Såsom framgår av Naturvårdsverkets skrift och bilagor är myggproblemet mycket svåröverskådligt samt att ett flertal faktorer kan i större eller mindre omfattning bidra till myggplågan.

Det är mot bakgrund av denna komplexitet som en samordnare utsetts av länsstyrelserna för att en långsiktig lösning, företrädesvis utan bekämpningsmedel, ska försöka utarbetas.

Den lösning eller lindring av myggplågan som förhoppningsvis kan utarbetas måste bygga på vetenskaplig grund och lär med nuvarande kunskapsläge kunna tillämpas först om ett flertal år.

För Fortum är det uppenbart att Untra kraftverk inte ensamt kan minska myggproblemen. Sett till vattenregleringens betydelse för myggproduktion får konstateras att tillräcklig kunskap ännu inte finns samt att vattenföringen i Untra i stort beror dels av årsregleringar uppströms samt dels naturliga variationer i nederbörd, inte minst utmed Västerdalälven.

Det har framförts vissa farhågor och synpunkter rörande fiske. Fortum delar inte uppfattningen att driften av det planerade nya aggregatet innebär negativ inverkan på fiskebestånden. Såsom framhållits kommer vattenframsläppningen genom Untra kraftverk inte att förändras. Utbyggnadsvattenföring och vattenhushållning kommer att vara oförändrade, vilket betyder att det inte uppkommer nya eller förändrade förhållanden i vattenmiljön. Av samma skäl motsätter sig Fortum att anlägga ett omlöp i Tammån.

Kompensation för allmänt fiske har lösts för all framtid efter överenskommelse med Kammarkollegiet. Den nu aktuella ombyggnaden täcks av denna överenskommelse.

Utförande av aggregat G6 på höger strand förutsätter rivning av två hus i den s.k. kraftverksbyn. Fortum har kommit överens med ägaren av husen om rivning. Fastighetsägaren har långt framskridna planer på hur den gamla massen ska kunna ersättas med en ny byggnad uppförd i, med kraftverksbyn, tidstypisk stil i anslutning till byggnaden Ekbacken. Tanken är bland annat att om möjligt återanvända originaldelar som fönster.

Planerade massupplag berör annan tillhörig mark. Fortum kommer att informera och samråda med Bergvik Skog AB och Svenska Kraftnät.

I ansökan redovisas säkerhetshöjande åtgärder på Södra och Norra vällen. Avsikten är att med höjning och förstärkning av vallarna och anslutningar av betong till kraftverket säkerställa att klass 1-flöden inte överströmmar dammdelarna till skydd för kraftstationerna och bebyggelsen i kraftverksbyn.

Fortum har aviserat att ytterligare säkerhetshöjande åtgärder planeras även för andra dammar runt Untrafjärden. Åtgärderna kommer att omfattas av en kommande ansökan. Inledande samråd planeras ske under hösten. De övriga säkerhetshöjande åtgärderna är inte avhängiga prövningen av ansökan om ombyggnad av G6. Det är inte motiverat att avvakta prövningen av G6 med hänvisning till framtida säkerhetshöjande åtgärder.

Bolagets åtagande

Bolaget har åtagit sig att i samråd med Fiskeriverket installera fingaller med 30 procents lutning från horisontalplanet framför den nya turbinen. Gallret ska vara av sådan sort som minskar skada på fisk, då främst med tanke på ål. Bolaget har också förklarat sig berett att genomföra ytterligare mätningar av läckaget till Tammån innan arbetena på dammen utförs. Den temporära ledningen från Tammån ska utformas på sådant sätt att den inte blir ett vandringshinder för vattenlevande organismer. Djupströmmen får ej torrläggas under byggtiden. Även kraven på allmänhetens möjlighet till framkomlighet i området kommer att beaktas. Vägen förbi kraftverket ut till Båtforsområdet blir öppen för allmänheten att promenera på. En parkering i anslutning till överfarten bör kunna anordnas för att tillgängligheten framöver ska vara likvärdig med hur det ser ut i dagsläget.

I övrigt har bolaget åtagit sig att utföra ovan nämnda kompensationsåtgärder.

REGERINGSPRÖVNING

Efter det att huvudförhandling och syn hållits i målet överlämnade miljödomstolen enligt 7 kap. 29 § och 21 kap. 7 § miljöbalken frågan om tillåtlighet under byggnadstiden till regeringen. Regeringen beslutade den 1 mars 2012 att inte medge tillstånd till åtgärderna under byggnadstiden.

INKOMNA YTTRANDE EFTER REGERINGSPRÖVNINGEN**Bolaget**

Fortum har under regeringens handläggning redovisat ett alternativt utförande av byggnadsåtgärderna, vilket enligt Fortum innebär att tillåtelse enligt 7 kap. 29 § miljöbalken inte behövs.

Vid regeringens remissbehandling av det alternativa förslaget har Länsstyrelsen Uppsala län givit uttryck för att "Med föreslagen ändring bedöms dock förutsättning finnas att lämna tillstånd enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken".

Länsstyrelsen Gävleborgs län har anfört att "Den justerade tidplanen bedöms ge mindre negativ påverkan på Natura 2000-området. Med ändringen bedöms förutsättning finnas att lämna tillstånd enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken".

Även Umeå Universitet, Institutionen för Ekologi, Miljö- och Geovetenskap har ställt sig positiv till det justerade förslaget. Därtill förordas ytterligare utsträckning i tiden för tappning genom Båtforsområdet.

Sammantaget får konstateras att berörda Länsstyrelser samt Fortum uttalat att tillstånd kan lämnas enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken.

Hade regeringen avsett att låta även det justerade förslaget till utförande av byggnadsåtgärder omfattas av prövning enligt 7 kap. 29 § miljöbalken hade regeringen givit uttryck för detta, samt invänt mot länsstyrelsernas och Fortums bedömningar att 7 kap. 28 a § miljöbalken kan tillämpas. Så har emellertid inte skett. Regeringen har på intet sätt ifrågasatt eller frångått länsstyrelsernas bedömningar.

Regeringens beslut omfattar endast den ursprungliga frågeställningen som Miljödomstolen hänskjutit. De av Kammarkollegiet och Länsstyrelsen Uppsala län nu framförda tolkningarna, att regeringen även prövat Fortums under handlägg-

ningen i regeringen alternativt framförda förslag, saknar all grund och ska helt bortses från.

Fortum förutsätter att Mark- och miljödomstolen fortsatt handlägger målet i kvarvarande delar. Den sakliga fråga som kvarstår är den justerade utformningen av byggnadsåtgärder under vilken tid tappning ej kan ske genom kraftverket.

Mot bakgrund av Miljödomstolens bedömning att risk för skador inte kan uteslutas vid nolltappning i kraftverket ca fyra månader under sommartid, har Fortum övervägt alternativa tidplaner för när arbetena i intags- och utloppskanalerna kan utföras.

Den justerade tidplanen som nu framtagits utgår från att den aktuella fyramånadersperioden delas upp på två etapper benämnda 2A och 2B. Vidare förläggs etapperna på annan tid än sommartid, nämligen från månadsskiftet februari/mars till utgången av april. Om naturvårdsintressen gynnas kan arbetet fortsatt bedrivas in i maj och även juni vid etapp 2A alternativt vid etapp 2B. Förklaring härtill följer nedan.

Fortum har sammanställt hänvisningar till skrifter i målet, i vilka framförts synpunkter rörande flöden till Båtforsområdet. Sammanfattningsvis anges att de tre sista veckorna i maj och två veckor i juni är lämplig period för tappning av mer vatten än 400 m³/s in till Båtforsområdet.

Fortum har uppdragit åt FORAN Sverige AB att uttala sig om biologiska aspekter på en förändrad tidpunkt för nolltappning genom Untra kraftverk under byggtid.

FORAN:s bedömning stärker motiven för en justerad plan för arbetenas bedrivande under perioden med nolltappning i kraftverket och merparten av vattnet släpps till Båtforsområdet.

Sweco har redogjort för påverkan vid Båtforsområdet av avställd kraftstation under byggtiden för flödesstatistik, försiktighetsåtgärder och arbetsplanering.

Ovan har redovisats att aktuella arbeten bör kunna utföras under mars och april med eventuell förlängning av etapp 2A om naturvårdsintressena gynnas. En sådan förlängning lär innebära att kvarvarande arbeten för etapp 2B är begränsade. Omvänt kan en förlängning av etapp 2B visa sig gynnsam.

Av FORAN:s redovisning och bedömning framgår att extra vattentappning under mars och april inte innebär risk för olägenheter eller skador. Vidare framgår att extra vatten är önskvärt under maj och eventuellt någon tid in i juni. Temperaturförhållanden m.m. skall beaktas i sammanhanget.

Genom den justerade tidplanen, såvitt avser byggtid med nolltappning i kraftverket, finner Fortum att de farhågor Miljödomstolen anfört är undanröjda. Det innebär att frågan om tillstånd enligt 7 kap. 29 § miljöbalken ej längre är aktuell. Istället är frågan om tillstånd krävs enligt 7 kap. 28 a och 28 b §§.

Det föreslagna arbetsförfarandet kan inte anses innebära att miljön i området påverkas på ett betydande sätt. Tvärtom synes den "extra" vattentappningen via Båtforsområdet kunna vara till visst gagn för bevarandeintressena.

Fortums inställning är att det mot redovisad bakgrund inte erfordras tillstånd enligt 7 kap. 28 a och 28 b §§ miljöbalken. Om likväl tillstånd krävs, föreligger inte hinder mot att tillstånd ges. Den temporära vattentappningen kan inte anses skada de livsmiljöer i området som avses skyddas och inte heller försvåra bevarandet av arterna.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap har meddelat att den avstår från att yttra sig.

Naturvårdsverket

Verket anser att regeringen i sitt beslut uppenbart har inkluderat frågan om ändrad tidplan för byggnadsåtgärderna och därvid avslagit Fortums yrkande om tillstånd

enligt 7 kap. 28 a och 28 b §§ miljöbalken, alternativt återförvisning till mark- och miljödomstolen.

Kammarkollegiet

Regeringsbeslutet innebär att ansökan ska avslås av domstolen.

Efter att fått del av sökandens yttrande i anledning av regeringsbeslutet har Kammarkollegiet begärt att regeringen yttrar sig över den prövning som regeringen gjort.

Länsstyrelsen i Uppsala län

Länsstyrelsen anser att regeringens prövning har omfattat både huvudalternativet och det justerade förslaget. Båda alternativen finns tydligt beskrivna i regeringsbeslutet tillsammans med remissinstansernas bedömning och ingår i ärendet som har varit föremål för regeringens avgörande. Mark-och miljödomstolen är bunden av regeringens beslut. Ansökan ska därmed avslås eftersom regeringens tillåtlighet saknas.

Länsstyrelsen har i yttrande den 17 juni 2011 bedömt att det med det justerade förslaget finns förutsättning att lämna tillstånd enligt 7 kap 28 a § miljöbalken, men att villkor måste ställas så att skada på skyddade livsmiljöer inte riskerar att uppkomma och skyddade arters bevarandestatus inte påverkas på ett betydande sätt.

Länsstyrelsen har efter regeringens beslut ändrat uppfattning om möjligheterna att medge tillstånd enligt 7 kap 28 a § miljöbalken. Länsstyrelsen har i sitt yttrande den 17 juni 2011 inte beaktat att tillåtligheten ska bedömas än mer restriktivt då det handlar om arter och naturtyper som inte har gynnsam bevarande status. Hur den bedömningen ska göras framgår av 16 § förordningen (1998:1252) om områdeskydd. För att kunna ge tillstånd ska myndigheten vara vetenskapligt försäkrad om att störningen för arter och naturtyper inte påverkar bevarandestatusen negativt. Något sådant underlag finns inte i ansökan varför tillstånd inte kan medges enligt 7 kap. 28 b § miljöbalken. Ansökan ska enligt ovanstående avvisas.

Det har inte meddelats något tillstånd till ökad vattenavledning genom kraftverket sedan anläggningen prövades i ursprungstillståndet. Det har inte heller meddelats något tillstånd för installation eller drift av turbin G5. Länsstyrelsens tidigare bedömningar i dessa frågor har numera stöd i praxis. Eftersom den aktuella älvsträckan är skyddad enligt 4 kap. 6 § miljöbalken saknas möjlighet att tillståndspröva den vattenavledning som sker utöver tidigare tillståndsgivna mängd. Länsstyrelsen yrkar med anledning av detta att ansökan ska avslås.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län

Länsstyrelsen vill särskilt framhålla informationen från FORAN Sverige gällande riskerna att dränka värdefulla större lövträd i kombination med höga vattenflöden. Enligt FORAN är risken för att lövträden ska dränkas i februari/mars - april mycket liten.

Vid fortsatt höga flöden i maj samt i början av juni bedöms risken som liten. Därefter klarar lövträden högre vattenstånd upp till ca 35 dagar. Toleransen är större vid lägre temperaturer samt vid större tillgång på syre. Utifrån detta bedömer länsstyrelsen att tappningen till Båtforsområdet inklusive Spjutholmen kan fortgå in i juni men att det bör regleras med villkor kopplat till temperatur, syrgasförhållanden och mängden nederbörd. Vad gäller dränkning av gran, vilket bör ses som positivt ur naturvårdshänsyn, finns resultat ur en pilotstudie utförd av Högskolan Dalarna där man hävdar att granplantor som utsätts för översvämning under skottskjutningsfasen maj - juni är mer känsliga under den tiden. Enligt FORAN följer granen ungefär samma mönster som lövträden, det vill säga att den har störst behov av rottillgänglighet under sin tillväxtperiod omkring mitten av maj och att det troligen behövs en högflödesperiod in i juni för att dränka gran. Detta bör dock inte vara ett riktmärke för att reglera tappningar då bevarandet av de stora lövträden är mycket högre prioriterat än att få bort gran.

I och med Fortums förslag med två byggperioder under två olika år så bedömer länsstyrelsen att det med den ändringen finns förutsättning att lämna tillstånd enligt

7 kap. 28 a § miljöbalken. Tillståndet bör dock förenas med villkor så att skada på skyddade livsmiljöer inte riskerar att uppkomma och skyddade arters bevarande status inte påverkas på ett betydande sätt.

Länsstyrelsen har tidigare under målets handläggning yrkat på att ett eventuellt tillstånd ska förenas med villkor om en utökad tappning genom Båtforsen under våren. I yttrande den 14 november 2008 anges att denna tappning ska vara 400 m³/s och ha en varaktighet på minst 40 dygn under perioden maj - juni. Denna vartappning ska genomföras vid minst tre tillfällen under en 10-årsperiod.

Länsstyrelsen anser att Fortum i god tid innan eventuella arbeten påbörjas med Untra kraftverk bör tillse att uppströms belägna årsregleringsmagasin har kapacitet att magasinera vatten om stora mängder nederbörd skulle komma.

Länsstyrelsen bedömer sammantaget att det blir en mindre negativ påverkan på miljön och naturvärdena i Natura-2000 området om den planerade byggperioden med nolltappning genom kraftverket delas upp i två byggperioder under två år.

Svenska Naturskyddsföreningen

Föreningen anser att regeringens beslut binder domstolen vad gäller frågan om tillåtligheten enligt Natura 2000-bestämmelserna i 7 kap MB även vad gäller Fortums justerade tidplan. Föreningen vidhåller i sak vad som framförts i tidigare yttranden i den mån det fortfarande är aktuellt mot bakgrund av regeringens beslut.

MARK- OCH MILJÖDOMSTOLENS BEDÖMNING

Miljödomstolen benämns sedan den 2 maj 2011 mark- och miljödomstolen.

Tillåtlighet enligt 1918 års vattenlag och utförandet av G5

Vissa remissmyndigheter har ifrågasatt om det finns gällande tillstånd för den av Bolaget angivna drivvattenföringen om 420 m³/s. Länsstyrelsen i Uppsala län har i beslut den 12 maj 2010 förbjudit Fortum Dalälvens Kraft AB att, för utvinning av vattenkraft vid Untra kraftverk i Dalälven, avleda mer än 250 m³/s genom anlägg-

ningen. I beslutet hänvisas till att det ursprungliga tillståndet för verksamheten vid Untra kraftverk meddelades av Kungl. Maj:t den 3 oktober 1914. Enligt detta tillstånd skulle anläggningen byggas för en vattenmängd av 250 m³/s vid den effektiva fallhöjden 13,8 m. Anläggningen skulle utföras i huvudsaklig överensstämmelse med Aktiebolaget Vattenbyggnadsbyråns utlåtande den 5 augusti 1908. Tillståndet för uppförandet av de dammar och invallningar och reglering av Untrafjärden m.m. för att kunna ta ut vattenkraften vid den utförda kraftstationen följer av Kungl. Maj:ts tillstånd. Länsstyrelsens beslut att förbjuda en avledning av mer än 250 m³/s överklagades till miljödomstolens som upphävde föreläggandet. Miljööverdomstolen meddelade därefter inte prövningstillstånd. Något förbud för att avleda en högre vattenmängd än 250 m³/s finns därmed inte.

Det får anses som uppenbart att de första fyra turbinerna byggdes med större sammanlagd maximal slukförmåga än 250 m³/s. I AB Vattenbyggnadsbyråns den 5 augusti 1908 upprättade förslag angavs ”250 m³/s (och mer)”. Effekten angavs till 35 100 hkr (vid 250 m³/s, nyttig fallhöjd 13,50 m och verkningsgrad 78 % domstolens anm.). Av Bolaget i målet redovisat särtryck ur Teknisk Tidskrift nr 12 1919 ”Untraverkets turbiner och deras provning” anges ”Untraverket är byggt för en normal vattenmängd av 250 m³/sek, vid den normala effektiva fallhöjden av 13,8 m svarande mot 40 000 turbinhkr, vid en verkningsgrad av 87 % å turbinerna. Denna effekt är fördelad å 4 maskinaggregat, alla färdiga, varjämte finnes plats för ett reservaggregat av samma storlek. Då varje aggregat maximalt kan konsumera c:a 75 m³/sek. vatten vid 12 000 hkr:s effekt, skulle efter reservaggregatets insättande finnas möjlighet att maximalt utveckla ca 60 000 hkr vid användning av en vattenmängd om 375 m³/sek.”

Det finns inte redovisat i de handlingar som mark- och miljödomstolen har tillgång till varför aggregaten utfördes med större slukförmåga än vad som angavs i Aktiebolaget Vattenbyggnadsbyråns utlåtande. Det kan vara så att tillståndprocessen på den tiden främst var inriktad på att reglera de skador som uppkommit i detta fall på jord, flottning och fiske genom den dämning Bolaget fått tillstånd till. Skadan på dess intressen uppkom genom den tillståndsgivna dämningen. Intresset

att få tillgång till elenergi var mycket stort på den tiden. Av NJA II 1919 s. 82, förarbetena till 1918 års vattenlag, framgår bl.a.

”Vattenkraften har numera i allt högre grad jämväl i en annan mening trätt i samhällets tjänst. Omsatt i elektrisk energi har vattenkraften allt mer och mer kommit till användning för husliga behov, för jordbruk, för småindustri och hantverk. Tack vare tillgången på vattenkraft hava ej blott städer och större samhällen utan jämväl stora områden av landsbygden kunnat ”elektrifieras”. En fortsatt utveckling i denna riktning torde ur allmän synpunkt vara högeligen önskvärd, ej minst med hänsyn därtill, att den ökade trevnad och de lättare levnadsvillkor, som den elektriska energiens spridande på landsbygden åstadkommer, synas ägnade att motverka den på vissa håll allt mer framträdande benägenheten hos lantbefolkningen att övergiva hembygden och söka sin utkomst i städerna.”

Detta skrevs samtidigt som arbetena med Untra kraftverk planerades och byggdes. Det låg då kanske nära tillhands att utnyttja den vattenmängd (medelvattenmängden angavs i utlåtandet till omkring 400 m³/s) som fanns tillgänglig genom att bygga aggregat med större kapacitet än det från början kanske var tänkt.

I ansökan om ökad dämning i Untrafjärden som inkom till Vattendomstolen den 17 juni 1942 i målet Ans. D 41/1942 angavs på s. 2. ”Sedan kraftverket utvidgats med ytterligare ett maskinaggregat, har behov gjort sig gällande att ytterligare öka uppdamningen.” Några övriga uppgifter om aggregatet anges inte i denna ansökan såvitt miljödomstolen kan finna. Inte heller i domen i målet den 9 mars 1944 omnämns det aggregatet.

Det aggregat som omnämns i ansökan bör vara det aggregat som i den nu aktuella ansökan omnämns som G5 och som togs i bruk 1936/37. Innebär det sagda i så fall att det saknas tillstånd för drift av G5? För att ta ställning till det får man undersöka vilka tillåtlighetsregler som gällde när G5 byggdes. Tillämplig lag var då vattenlagen (1918:523) (1918 års lag) och då främst dess 2 kap. Om byggande i vatten och om vattentäkt. Av 3 § framgår:

”Ej må någon så bygga i vatten, att genom uppdämning, sänkning av vattenståndet eller annan inverkan på vattenförhållandena skada tillfogas eller intrång göres å annan tillhörig egendom, vare sig jord, hus, fiske, bebyggt eller obebyggt strömfall eller annat, utan så är att nytta av byggnaden eller del därav,....”

Ansökan i målet gällde uppdämning av Untrafjärden vid Sjöbo till +100,75 m i använt höjdsystem vid vattenföring understigande 1240 m³/s och att under vissa förutsättningar överskrida dämmningsgränsen och hushålla med Untrafjärdens vatten på i domen angivet sätt. ”På sätt elverket åtagit sig får vattenståndet i Kåbosjön icke bringas att variera mer än 0,5 m under samma dygn, därest det ej betingas av force majeure eller driftstörningar.”

I 11 kap. 17 § 2. 1918 års lag hänvisas till 2 kap. 20 § med avseende på huruvida och under vilka villkor byggande i vatten må ske. 20 § första stycket 1 mom. lyder:

”Ej må i älv, ström, å eller större bäck arbete för uppförande eller förändrande av damm påbörjas, förrän efter ansökan i den ordning, som i 11 kap. sägs, vattendomstolen meddelat besked, huru och under vilka villkor arbetet må göras. Om genom annat byggande i älv, ström, å eller större bäck märkbar inverkan kan ske på vattenståndet eller vattnets lopp, gälle ock därom vad nu sagts, såframt det ej är uppenbart, att varken allmän eller enskild rätt genom byggnaden förnärmas”.

I NJA II 1919 s. 137 kommenteras 2 kap. 20§ bland annat sålunda ”... Vidare är det allenast ändring av själva dammbyggnaden, varom här är fråga. Så t. ex. hör frågan om utbyte i en med dammen förenad kraftstation av en turbin mot en annan icke under detta stadgande. Huruvida för en dylik åtgärd förundersökning är erforderlig, avgöres enligt andra punkten i första stycket. ”

I L. af Klintbergs kommentar Om byggande i vatten enligt 2, 3 och 5 kap. vattenlagen s. 110 kommenteras 2 kap. 20 § första stycket andra punkten enligt följande: ”Den sålunda förutsatta inverkan på vattenförhållandena skall, för att vinna beaktande, vara märkbar. Häri torde ligga, att förändringen icke är så

obetydlig att för dess konstaterande skulle krävas mera ingående mätningar, utan det förutsättes att en för ögat skönjbar inverkan sker på de naturliga vattenförhållandena.”

Med beaktande av det nyss sagda torde tillståndsplikten enligt 1918 års lag ha varit begränsad dels till uppförande eller förändringar av dammar dels till när byggandet inverkade på vattenståndet eller vattnets lopp på ett för ögat skönjbart sätt.

Strömberg skriver i sin Kommentar till 1983 års vattenlag, s. 69 in fine, att ”ÄVL:s (dvs 1918 års lags; domstolens anm.) regler om tillståndsplikt var så utformade att stor osäkerhet rådde om dennas omfattning. Den enskilde företagaren ansågs få ett alltför stort utrymme att själv avgöra huruvida prövning skall ske eller inte.”

Beträffande 9 § i övergångsbestämmelserna till 1983 års lag skriver Strömberg på s. 358, m. : ”Enligt de regler som har gällt i fråga om tillståndsplikt m.m. enligt dessa författningar har dock inte alltid krävts att tillstånd måste inhämtas till en anläggning, för att den skall anses vara laglig. Enligt förevarande stadgande kan också sådana anläggningar räknas som lagliga, om de har tillkommit före VL:s (1983 års lags; domstolens anm.) ikraftträdande.”

4 kap. 1918 års lag Om särskilda villkor beträffande större vattenkraftanläggningar och vattenregleringar. I dessa villkor utgår beräkningarna från den ökade mängd turbinhästkrafter som vinnas genom i detta fall utökad dämningen vid oreglerad lågvattenmängd. Vid beräkning av den domstolsavgift enligt 11 kap. 95 § utgick avgiften bl.a. från den ökning av uttagbar vattenkraft vid oreglerat lågvatten som den utökade dämning innebär. Avgifterna baserades inte som i 10 kap. 2 och 7 §§ vattenlagen (1983:291) och 6 kap. 2 och 7 §§ Lag (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet för vattenkraftverk på den installerade generatoreffekten, i detta fall den utökade generatoreffekten som utförandet av G5 innebar, utan på den ökning av uttagbar vattenkraft vid oreglerad lågvattenföring som den utökade dämningen möjliggjorde.

Sammantaget utifrån vad som redovisats ovan bedömer mark- och miljödomstolen att utförandet av G5 ej var tillståndspliktigt enligt de bestämmelser som gällde då aggregatet installerades. Detta i och med att aggregatet kunde installeras inom befintlig tillståndsgiven anläggning och reglering. Skadan på de motstående intressena i 1944 års dom uppkom främst genom den utökade dämningen som domen gav möjligheter till. Om man vid den tiden ansett att utbyggnaden av kraftstationen med ytterligare ett aggregat var tillståndspliktigt hade det då legat nära till hands att utökat ansökan i denna del, självmant eller på uppmaning av domstolen. Då varken övergångsbestämmelserna till 1983 års vattenlag eller till miljöbalken kräver att lagligförklaring ska ske av äldre tillåtliga men icke tillståndspliktiga anläggningar, bedömer mark- och miljödomstolen att Bolaget har laglig rätt att driva G5.

Utbyggnadsvattenföringen

Mark- och miljödomstolen går nu över till att bedöma vilken utbyggnadsvattenföring Untra kraftverk har.

SWECO har gjort en kronologisk redogörelse för förändringen av utbyggnadsvattenföringen i Untra. Enligt denna utredning var utbyggnadsvattenföringen $4 \times 82 \text{ m}^3/\text{s} = 328 \text{ m}^3/\text{s}$ år 1918 och år 1944 var utbyggnadsvattenföringen $429 \text{ m}^3/\text{s}$ då aggregat G5 tagits i drift med en utbyggnadsvattenföring om $101 \text{ m}^3/\text{s}$. Utbyggnadsvattenföringen har även redovisats för ett ytterligare antal år då åtgärder utförts på något aggregat. De siffror som SWECO kommit fram till i denna utredning är baserade helt på ursprungliga garantidata.

I tidigare domar har Bolaget angett att utbyggnadsvattenföringen varit $370 \text{ m}^3/\text{s}$ respektive $390 \text{ m}^3/\text{s}$. I dessa mål har inte frågan om utbyggnadsvattenföringen aktualiserats.

Mark- och miljödomstolen har inte anledning att betvivla de uppgifter som Bolaget redovisat om anläggningens verkliga utbyggnadsvattenföring. Det tillstånd som erhöles från Kungl. Maj:t är inte så precist utformat så man kan dra slutsatsen att

tillståndet var begränsat till att avleda maximalt 250 m³/s till aggregaten. De fyra äldsta aggregaten har varit i drift i mer än 90 år och G5 mer än i 70 år. Under alla dessa år har ingen ifrågasatt kraftverkets rätt att avleda den mängd vatten som aggregaten har kapacitet för. Denna ansökan gäller dock rätten att anlägga en ny turbin med en nominell drivvattenföring på 340 m³/s som ska ersätta äldre uttjänta turbiner. Domstolen bedömer dock utifrån vad som redovisas ovan att en turbin med slukförmågan 340 m³/s bör rymmas inom den mängd vatten som Bolaget har rätt att ta ut vid Untra kraftverk.

Rådighet

Bolaget har visat att det har rådighet över vattnet inom det område där verksamheten ska bedrivas.

Tillåtlighet

Bolaget har beräknat att kostnaden för anläggningen blir cirka 9 öre/kWh. Mark- och miljödomstolen bedömer att denna kostnad klart understiger det genomsnittliga värdet av den producerade kraften. Mark- och miljödomstolen bedömer att vattenverksamhetens fördelar från allmän och enskild synpunkt överväger kostnaderna samt skadorna och olägenheten av den.

Detaljplan och områdesbestämmelser

För området saknas detaljplan. Dock har Tierps kommun antagit områdesbestämmelser av innebörden att bland annat bygglovplikten utökats i området och att kraftverksbyggnadens exteriör inte får förvanskas. Interiört får ej heller maskinhallen förändras. Bestämmelserna har vunnit lagakraft.

Mark- och miljödomstolen bedömer att ansökta åtgärder är förenliga med områdesbestämmelserna och att dessa därmed inte utgör hinder mot att tillstånd lämnas.

Områdesskydd

Området runt Untra kraftverk är mycket intressant ur naturvårdssynpunkt. Som framgått av såväl Bolagets redovisning som av flera yttranden omfattas området av flera riksintressen, Natura 2000-bestämmelser, habitat och strandskydd. Även ur kulturmiljösynpunkt är själva kraftverket och byn omkring Untra intressant.

Förbudet i 4 kap. 6 § miljöbalken

Enligt 4 kap. 6 § miljöbalken får vattenkraftverk för kraftändamål inte utföras i aktuell älvsträcka. I prop. 1997/98:45 del 2 s 40 anges att förbudet omfattar utbyggnad av vattenkraft. I det nu aktuella fallet är det visserligen fråga om att uppföra en ny vattenkraftstation, men den ska vara belägen inom befintligt verksamhetsområde och delvis ersätta den nu befintliga kraftstationen. Den avledda vattenmängden ska vara densamma som den redan tillåtna, d.v.s. oförändrad vattenhushållning. Mark- och miljödomstolen bedömer att förbudsbestämmelsen inte är tillämplig i detta fall.

Friluftslivets intressen

De åtgärder Bolaget avser att vidta bedöms inte påverka friluftslivets intressen mer än möjligen under byggskedet. Det strandskydd som gäller i området är redan utsläckt på den plats där inlopps- och utloppskanalerna ska anläggas genom att huvudsakligen delen att detta område redan idag är ianspråktaget för kraftverksändamål samt är området till stor del inhägnat.

Natura 2000-områden

Enligt 7 kap. 28 a § första stycket miljöbalken krävs tillstånd för att bedriva verksamheter eller vidta åtgärder som på ett betydande sätt kan påverka livsmiljön i ett naturområde som har förtecknats enligt 27 § första stycket 1 eller 2.

Enligt övergångsbestämmelserna gällande denna paragraf, vilken trädde i kraft den 1 juli 2001, krävs dock inte tillstånd för verksamheter som påbörjats före ikraftträdandet. Fråga är således om den nu sökta verksamheten ska anses utgöra en del

av den verksamhet som redan pågår vid Untra vattenkraftverk och som pågått även före den 1 juli 2001 och därför anses ej tillståndspliktig.

I fråga om övergångsbestämmelserna framgår bland annat följande av förarbetena. Utgångspunkten är att det nuvarande regelverket har tillämpats på ett sätt som är förenligt med fågelskyddsdirektivets (79/409/EEG) och art- och habitatdirektivets (92/43/EEG) krav. Förslagen syftar till att göra kraven tydliga i den svenska författningstexten. Syftet är därför inte att de nya bestämmelserna ska medföra att varje verksamhet som redan pågår måste underkastas en ny tillståndsprövning. Med förslagen avses att med hjälp av regelverket kunna tvinga fram de bedömningar och beslut som behövs för att direktivens krav ska få effekt. Den som avser att vidta en åtgärd eller starta en verksamhet eller ändra den måste tänka efter och förvissa sig om verksamheten eller åtgärden är förenlig med de olika miljöskyddsbestämmelserna. Med tillståndskraven tvingas såväl verksamhetsutövare som tillstånds- och tillsynsmyndigheter att göra de bedömningar som behövs för att inte bryta mot gällande krav. En övergångsbestämmelse bör utgå från att pågående verksamheter normalt redan har bedömts i enlighet med direktivens krav eller att en sådan bedömning pågår. För verksamheter som påbörjats innan lagändringarna trätt i kraft bör därför inte krävas att tillstånd söks enligt 7 kap. 28 a § (se prop. 2000/01:111 s. 49 f.)

Förarbetena kan inte anses ge något tydligt svar på frågan om en ändring – såsom en modernisering – av en verksamhet som påbörjats före den 1 juli 2001 är tillståndspliktig eller undantas enligt den aktuella övergångsbestämmelsen.

Bestämmelsen i 7 kap. 28 a § miljöbalken är tänkt att utgöra en implementering av artikel 6.3 i art- och habitatdirektivet.

Artikel 6.3 har följande lydelse. Alla planer eller projekt som inte direkt hänger samman med eller är nödvändiga för skötseln och förvaltningen av ett område, men som enskilt eller i kombination med andra planer eller projekt kan påverka området på ett betydande sätt, skall på lämpligt sätt bedömas med avseende på konsek-

venserna för målsättningen vad gäller bevarandet av området. Med ledning av slutsatserna från bedömningen av konsekvenserna för området och om inte annat följer av punkt 4, skall de behöriga nationella myndigheterna godkänna planen eller projektet först efter att ha försäkrat sig om att det berörda området inte kommer att ta skada och, om detta är lämpligt, efter att ha hört allmänhetens åsikt.

Som framgår av artikel 7 i art- och habitatdirektivet gäller dessa förpliktelser för medlemsstaterna även i fråga om sådana skyddsområden som utpekats enligt fågeldirektivet.

Övergångsbestämmelser saknas i fågeldirektivet och art- och habitatdirektivet.

Eftersom avsikten med de aktuella svenska bestämmelserna är att utgöra en implementering av fågeldirektivet och art- och habitatdirektivet, ska de svenska bestämmelserna om möjligt tolkas i enlighet med direktiven, dvs. direktivkonformt.

I Untra finns ett antal Natura 2000-områden och habitat. I anslutning till kraftverksområdets vänstra strand finns ett Natura 2000-område. Detta skulle påverkas om den nya anläggningen skulle utförts på vänstra stranden. Nu när byggnation kommer att ske på högra stranden bedömer mark- och miljödomstolen att påverkan inte på ett betydande sätt kommer att ske på miljön i Natura 2000-området på vänstra stranden.

Beträffande området nedströms kraftverket kommer detta under driftskedet inte att få någon förändrad påverkan. Däremot kommer påverkan att ske under själva byggtiden, som beräknas vara cirka fyra månader. Hur påverkan kommer att bli är beroende av bland annat de väderleks- och avrinningsförhållanden som kommer att råda. Eftersom intagskanalen kommer att torrläggas kommer vattenmängderna att ta andra vägar via olika dammar. Flödena kommer att bli större än vad som normalt under sommarhalvåret i Båtforsområdet. Mark- och miljödomstolen bedömde tidigare att den exakta påverkan under byggtiden inte kunde utrönas och att det inte kunde uteslutas att livsmiljöerna i området, som är avsedda att skyddas, kommer att

skadas och att de skyddsvärda arterna kommer att utsättas för en störning som på ett betydande sätt kan försvåra bevarandet. Därmed fanns inte förutsättning att lämna tillstånd enligt 7 kap. 28 b § miljöbalken. I anledning härav överlämnade mark- och miljödomstolen enligt 7 kap. 29 § och 21 kap. 7 § miljöbalken frågan om tillåtlighet under byggnadstiden till regeringen. Regeringen beslutade den 1 mars 2012 att inte medge tillstånd till åtgärderna under ansökt byggtid.

Bolaget har justerat den tidigare angivna tidplanen. Justeringen innebär att den aktuella fyramånadersperioden delas upp på två etapper benämnda 2A och 2B. Vidare förläggs etapperna på annan tid än sommartid, nämligen från månadsskiftet februari/mars till utgången av april. Om naturvårdsintressen gynnas kan dock arbetet fortsatt bedrivas in i maj och även juni vid etapp 2A alternativt vid etapp 2B. Remissinstanserna har redovisat olika uppfattningar beträffande den justerade tidplanen. Länsstyrelsen i Gävleborgs län har ställt sig positiv till förslaget, medan Länsstyrelsen i Uppsala län har intagit en vacklande hållning.

Vissa remissmyndigheter har hävdat att regeringen även prövat Bolagets alternativa förslag till tidplan för när ombyggnadsarbeten ska utföras. Mark- och miljödomstolens uppfattning i den frågan är följande. Den fråga domstolen underställt regeringen för prövning avser endast byggnadsarbeten under en sammanhängande fyramånadersperiod. I domstolens yttrande till regeringen den 4 april 2011, efter det att Fortum kommit in med sitt alternativa förslag, sägs i sista meningen:

”Tillståndsprövning i enlighet med vad miljödomstolen tidigare gett uttryck för bör därför ske av regeringen”. Regeringen har i sitt beslut, s 10 näst sista stycket, angett att den tagit ställning till om tillåtelse ska lämnas enligt 7 kap 29 § miljöbalken i enlighet med Fortums ansökan. På s 1 under rubriken *Ansökan* anges endast att fråga är om den ansökta fyramånadersperioden. På s 3 under rubriken *Fortums justering av ansökan* redovisas förslaget om uppdelning av byggnadstiden i två etapper. Med hänsyn till regeringsbeslutets utformning och med beaktande av att domstolen endast efterfrågat en prövning av den ursprungliga ansökan om en sammanhängande byggnadstid om fyra månader, är det klarlagt att regeringsbeslutet endast avser den ursprungliga ansökta sammanhängande fyramånadersperioden.

Mark- och miljödomstolen bedömer att den justerade tidplanen möjliggör att de sökta åtgärderna nu kan tillåtas. En viss försiktighet bör dock iakttas. Bolaget ska därför samråda med tillsynsmyndigheten innan arbeten utförs enligt etapp 2A respektive 2B.

Kulturmiljön

Såväl Tierps kommun som Bolaget och en del remissmyndigheter är av uppfattningen att byggnaderna i området ska bevaras och inte förvanskas. Den nya inloppskanalen kan komma att inverka negativt på helhetsintrycket av kraftverksbyn, eftersom den blir uppdelad i två områden. Av de två av hus som måste rivas kommer mässbyggnaden att återuppföras i samma stil, dock på annan plats.

Genom att en ny kraftstation läggs på höger strand sker heller inte någon påverkan varken exteriört eller interiört på kraftverksbyggnaden.

Sprängning i in- och utloppskanalen till kraftverket

Mark- och miljödomstolen anser att intagskanalen utgör en del av verksamhetsområdet. Den har tömts på vatten vid ett antal tillfällen och därför har det inte funnits förutsättningar för utbildandet av en stabil naturlig biotop. Den fördjupning och de förstärkningar som ska göras innebär därför inte att ett opåverkat område berörs. De planerade åtgärderna i utloppskanalen berör en sträcka på cirka 300 meter som är en kanal sprängd i berg och inte utgör ett naturligt vattendrag. Dessa åtgärder bör få komma till stånd inklusive utrivningen av den uppströms liggande spärrdammen. Den påverkan på vattenstånden i älven i anslutning till kraftstationen som ger upphov till en viss ökad nyttig fallhöjd är så små att det inte bedöms påverka de motstående intressena på ett märkbart sätt.

Iskravning

Den vattenförande arean i anslutning till kraftverket kommer att ökas vilket påverkar isförhållandena och den tid som kraftverket tas ur drift p.g.a. uppkomst av iskravning. Bolaget bedömer att denna tid kommer att minska med mellan sex och

tolv dygn under vintern. Länsstyrelsen i Uppsala län befarar att det minskade spillet vintertid under drift leder till en risk för betydande påverkan på miljön. Med hänsyn till den föreskrift som finns om minitappning till Båtfors-området, bedömer mark- och miljödomstolen att påverkan inte blir betydande och att en särskild prövning enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken därmed inte behövs i den delen. Däremot finns skäl att låta Bolaget tappa motsvarande mängd vatten på sätt som tillsynsmyndigheten bestämmer.

Berg- och jordmassor

En stor del av sprängda och uppgrävda massor ska direkt användas för byggnads- och anläggningsändamål. Förvaring av övriga massor, som inte kommer att användas i samband med uppförandet av den nya kraftstationen eller förstärkningen av vallar, kan kräva anmälan eller tillstånd enligt 9 kap. miljöbalken.

Myggproblematiken

Av den redovisning Naturvårdsverket presenterat i målet avseende myggproblemet i området framgår att det är mycket svåröverskådligt samt att ett flertal faktorer kan i större eller mindre omfattning bidra till myggplågan. Mark- och miljödomstolen bedömer därför att ett enskilt kraftverks vattenföring inte ensamt kan ha någon större inverkan på myggförekomsten, utan problemet måste lösas i ett större sammanhang. Bolaget har dessutom inte ansökt om någon ändring i vattenhushållningen. Med hänsyn härtill kan vad Naturvårdsverket anfört i den delen inte prövas i detta mål. Frågan kan dock väckas direkt med Bolaget och i sådant fall hanteras inom ramen för gällande tillstånd.

Miljökonsekvensbeskrivningen

Med hänsyn till att verksamheten vid Untra kraftverk inte innebär någon ändring i vattenhushållningen och att därmed verksamheten inte ska omprövas bedömer mark- och miljödomstolen av miljökonsekvensbeskrivningen med gjorda kompletteringar kan godkännas för det ansökan avser.

Bygdeavgifter

I sin Kommentar till 1983 års vattenlag, s. 166, skriver Strömberg: "Om ett vattenföretag, vartill tillstånd har meddelats enligt vattenlagen (1918:523), utvidgas blir det nya avgiftssystemet tillämpligt endast på det vattenföretag som utvidgningen rör."

Med hänsyn härtill ska bygdeavgift fastställas endast för ökningen från 41 MW till 48 MW, dvs. 7 MW. En avgiftsenhet för vattenkraftverk är i detta fall 10 kW i och med att utbyggnadsvattenföringen är mindre än 150 % av medelvattenföringen. Avgiften ska därmed enligt 6 kap. 2 § lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet baseras på 700 avgiftsenheter. Bolaget har föreslagit att klass 1 enligt 3 § samma lag ska tillämpas. Av s. 169 i Strömbergs kommentar framgår att "Klass 1 omfattar företag med liten omgivningspåverkan eller som är lokaliserat till en avsides belägen trakt. Enligt förarbetena bör placering av ett företag i denna klass ske endast i undantagsfall." I och med att det är ett befintligt kraftverk bör avgiftsklassen 2 (1 promille av basbeloppet) tillämpas. Avgiften blir följaktligen 0,7 basbelopp.

Fiskeavgifter

Försämrat fiske har redan ersatts genom tidigare avtal. Den fiskeavgift som nu utgår grundar sig på att fingaller saknas vid befintliga turbiner. När nu Bolaget åtagit sig att installera fingaller vid den nya turbinen ska inte någon avgift utgå på grund av den nya turbinen.

Arbetstid

Den av Bolaget föreslagna arbetstiden fastställs till tio år.

Oförutsedd skada

Några remissinstanser har yrkat att tiden för oförutsedd skada ska sättas till tio år. Mark- och miljödomstolen anser att det är en rimlig tidsperiod.

Prövningsavgift

Bolaget har inte haft någon invändning mot prövningsavgiftens storlek. Denna fastställs därför till 400 000 kr.

Rättegångskostnader

Bolaget ska ersätta följande sakägare för deras rättegångskostnader.

Bengt Engstrand med yrkade 3 000 kr, Länsstyrelsen i Gävleborgs län med yrkade 11 200 kr, Länsstyrelsen i Uppsala län med yrkade 238 600 kr och Kammarkollegiet med yrkade 191 705 kr. Samtliga belopp är medgivna av Bolaget.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga (DV 425)

Överklagande senast den 18 juli 2012. Prövningstillstånd krävs.

Anders Enroth

Staffan Ljung

I domstolens yttrande har deltagit rådmannen Anders Enroth, ordförande, och miljørådet Staffan Ljung samt de sakkunniga ledamöterna Monika Jenssen och Harold Nilsson. Enhälligt.